

”VI SOPADE HELA DAGEN IGÅR SÄGER VI...”

– EN JÄMFÖRANDE STUDIE ÖVER BARNNS
SÄTT ATT KOMMUNICERA GENOM LEK

Grundnivå
Pedagogiskt arbete

Olivia Kyllergård

2017 -FÖRSK -K04

HÖGSKOLAN I BORÅS

Program: Förskolläraryr utbildning

Svensk titel: "Vi sopade hela dagen igår säger vi... - En jämförande studie över barns sätt att kommunicera genom lek"

Engelsk titel: "Let's say that we swept the whole day yesterday... - A comparative study regarding children's way of communicating through play"

Utgivningsår: 2017

Författare: Olivia Kyllergård

Handledare: Regina Enedahl

Examinator: Petter Johansson

Nyckelord: Lek, kommunikation, lärande, barn och förskola

Sammanfattning

Följande studie inleds genom att nämna några framstående forskare, historiska och aktuella, vars teorier och perspektiv gällande barns kommunikation genom lek har haft betydande inverkan på dagens förskola. Några exempel på forskningsområden som framhävs är bland annat barns förmåga till metakommunikation, metakognition, leksignaler men även ickeverbala och verbala strategier. Samtidigt hävdar en forskare att förskollärare tenderar ha en förenklad syn på kommunikationens betydelse gällande barns lek. Av den anledningen är studiens syfte att synliggöra hur yngre barn (1-3 år) kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn (4-6 år) och deras sätt att kommunicera genom lek.

Den kvalitativa metod som har funnits lämpligast i avseende med studiens syfte och frågeställningar är observationer i form av löpande protokoll. En av flera fördelar med observationer är att det ger en tydlig och verklighetstrogen bild över barns sätt att kommunicera genom lek men även vad som är utmärkande inom varje ålderskategori. Observationsmaterialet har bearbetats utifrån tre olika kategorier; metakognition/metakommunikation, leksignaler och ickeverbal/verbal kommunikation med avsikt att avgränsa och förtydliga områden som ska undersökas. Dessutom har insamling och bearbetning av observationsmaterial handskats med största varsamhet utifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer.

Sammanfattningsvis visar resultatet att 1-3 åringar föredrar att kommunicera med varandra genom kroppsspråk, ansiktsuttryck och gester medan 4-6 åringar inte har samma behov på grund av ett mer utvecklat språk. Samtidigt visar de äldsta barnen behov av att ibland kommunicera vad de kommunicerar eller tänker under en lek, trots att deras metakognitiva och metakommunikativa förmågor är välutvecklade. Vidare framkommer det att metakognition och metakommunikation inte nödvändigtvis är utvecklade vid en specifik ålder som det har förmodats enligt tidigare forskning. Däremot tyder resultatet på åldersskillnader gällande barns förmåga att skilja mellan lek och verklighet genom att byta tempus under en pågående lek. Tid är nämligen ännu ett abstrakt och svårbegripligt fenomen hos 1-3 åringarna jämfört med 4-6 åringarna. Avslutningsvis synliggör resultatet att kommunikativa leksignaler som exempelvis skratt, leenden och ljudeffekter är vanligt förekommande inom samtliga ålderskategorier.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	1
Syfte.....	2
Frågeställning.....	2
Begreppsdefinitioner	3
Lek	3
Kommunikation och metakommunikation.....	3
Kognitiv och metakognitiv förmåga	3
Yngre och äldre barn	3
Ickeverbala och verbala strategier	3
TIDIGARE FORSKNING	4
Batesons upptäckt	4
Andra perspektiv inom kommunikationsteorin	4
Kommunikation genom lek	5
Samspel och strategier	6
Metakognition och metakommunikation bland 1-3 åringar	7
Lesignaler bland 1-3 åringar	7
Ickeverbala och verbala strategier bland 1-3 åringar.....	8
Metakognition och metakommunikation bland 4-6 åringar	8
Lesignaler bland 4-6 åringar	9
Ickeverbala och verbala strategier bland 4-6 åringar.....	10
METOD	11
Kvalitativ metod	11
Observation som undersökningsmetod	11
Urval	11
Genomförande	12
Etiska överväganden	12
Analys/bearbetning	13
Etnografisk forskningsansats.....	13
RESULTAT	15
Observationsmetod	15
Huvudkategori metakognition och metakommunikation	16
Hög hastighet, 1-3 åringar	16
Olika perspektiv, 1-3 åringar	16
Förhandlingens konst, 4-6 åringar.....	17
Ätande katter, 4-6 åringar	17
Huvudkategori leksignaler	18
"Åh heej!", 1-3 åringar	18

Skrattandes under bordet, 1-3 åringar	18
Det rituella ögonmonstret, 4-6 åringar	19
Skrattande allvar, 4-6 åringar	19
Huvudkategori ickeverbala och verbala strategier	20
När tystnaden talar, 1-3 åringar	20
Sörplande, 1-3 åringar	21
Kroppsspråk, 4-6 åringar	21
”Får jag vara med?” 4-6 åringar	21
DISKUSSION	23
Resultatdiskussion	23
Metakognition och metakommunikation	23
Lesignaler.....	25
Ickeverbala och verbala strategier	26
Motsättningar.....	28
Diskussionsavslut	29
Metoddiskussion.....	30
Didaktiska konsekvenser	31
Vidare forskning.....	31

INLEDNING

Det faktum att barn lär sig kommunicera genom lek är ingen nyhet. Redan under 1930-talet undersökte G. Bateson, (1904-1980) barns sätt att kommunicera genom lek, forskning som resulterade i en utvecklad teori om metakommunikation, förmågan att kommunicera om det kommunicerade. Batesons resonemang var att barns förmåga att leka var beroende av barns kunskaper att kunna tolka budskap som förmedlades genom leken. För att kunna tolka budskap och andra kommunikativa signaler genom samspel med andra barn krävdes det att barnets metakommunikativa förmåga var utvecklat (Welén 2009, s. 39). I Sverige har även professor B. Knutsdotter Olofsson undersökt lek och barns kommunikativa förmågor genom leksignaler och sociala lekregler (Jensen 2013, ss. 141-145). Trots att det förekommer åtskilliga teorier och forskning om barns kommunikation genom lek, anser M. Jensen, doktor vid Göteborgs Universitet som forskar kring ämnet lek, att förskollärare generellt har en förenklad syn på kommunikationens betydelse i relation till barns lek. Följande citat från en intervju via Läraförbundets hemsida (Arndt 2014) illustrerar Jensens perspektiv:

”När jag är ute och pratar om lek talar många om att barnen tar roller i leken och att leksignaler är viktiga. Det är inte fel, men ganska förenklat. Mitt uppdrag är att sätta på förskollärarna glasögon så att de ser hur avancerad leken faktiskt är.”

(Arndt 2014)

Jensens citat inspirerade mig inför min kommande yrkesroll som förskollärare att få djupare kunskap kring barns kommunikation genom lek men även hur kommunikationen ter sig olika beroende på barnens ålder och kognitiva mognad. Syftet med studien är att synliggöra hur yngre barn (1-3 år) kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn (4-6 år) och deras sätt att kommunicera genom lek. Dessutom är min avsikt att förskollärare ska ha tillgång till följande undersökning och förhoppningsvis erhålla ökad kunskap om hur avancerad barns kommunikation kan vara genom lek. Beslutet har sin grund i att förskollärare ska ha möjlighet att utifrån studien relatera till den åldersgrupp de arbetar med inom förskolans verksamhet.

Enligt *Läroplan för förskolan* (Lpfö 98 rev.2016, s. 6) ska förskolan vara en levande social och kulturell miljö som stimulerar barnen att ta initiativ och som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens. Av den anledningen är det högst relevant att undersöka hur barn samspelar och kommunicerar utifrån lek men även synliggöra skillnader mellan de yngsta barnen och de äldsta barnen i förskolan. Utifrån styrmedlen, relevant litteratur, uppdaterad forskning och den kommunikationsteoretiska traditionen kommer jag att undersöka området närmare och som Jensen delgav i artikeln, se på barns förmåga till kommunikation genom lek med nya glasögon.

Syfte

Syftet med studien är att synliggöra hur yngre barn (1-3 år) kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn (4-6 år) och deras sätt att kommunicera genom lek. Avsikten med undersökningen är att få djupare kunskap kring barns kommunikation genom lek men även hur kommunikationen ter sig olika beroende på barnens ålder och kognitiva mognad. Avsikten är även att forskollärare ska ha tillgång till undersökningen och förhoppningsvis erhålla ökad kunskap om hur avancerad barns kommunikation kan vara genom lek.

Frågeställning

Hur kommunicerar 1-3 åringar med varandra genom lek i jämförelse med 4-6 åringar?

Begreppsdefinitioner

Studien kommer att behandla olika begrepp och av den anledningen följer härmed en definition av de vanligaste och mest allmänna begreppen som kommer att förekomma alltigenom undersökningen. Den huvudsakliga anledningen till att följande begrepp definieras beror på att båda begreppen är generella och omfattande, därav ter det sig lämpligast att förklara begreppen mer djupgående utifrån kontexten som studien syftar till.

Lek

Lek kan enligt Jensen (2013, s. 12) definieras utifrån tre delkomponenter. För det första ska lek upplevas som lustfylld och rolig samt att de som deltar i leken upplever att belöningen av deltagandet är positiv. Ytterligare menar Jensen att leken är frivillig vilket innebär att ingen kan tvingas till att leka och avslutningsvis ska lekens innebörd utgöras av processen/medlet snarare än produkten/målet. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, ss. 45-46) beskriver att leken används som ett medel för att barn ska ha möjlighet att bearbeta information som inte passar in i deras befintliga mall kring hur världen ser ut eller fungerar. Leken blir med andra ord ett medel för barn att ta kontroll över sin tillvaro utifrån vad de är medvetna om och vad som sker.

Kommunikation och metakommunikation

En betydelsefull faktor som kännetecknar kommunikation enligt Jensen (2013, s. 121) är att den oftast består av olika parter som turas om att vara sändare och mottagare av information. Dessutom menar Jensen att kommunikation kan utföras på många olika sätt, exempelvis genom gester, ansiktsuttryck, talade ord eller ljud effekter. Knutsdotter Olofsson (2009, ss. 83-84) förklarar att barn behöver förstå de metakommunikativa signalerna som utbyts genom leken eftersom lek är på låtsas. Enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 47) kan metakommunikation kortfattat förklaras som att kommunicera om kommunikationen.

Kognitiv och metakognitiv förmåga

Enligt Jensen (2009, s. 107) definieras begreppet kognitiv förmåga som olika tankeförmågor vilka bidrar till lärande genom lek. Begreppet kognition omfattar flera aspekter av tankeförmågor, ett exempel är metakognition som avser tänkande om tänkandet (Jensen 2013, s. 96). Den metakognitiva förmågan utmanas redan när barn är mycket unga förklarar Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 107). Författarna menar att i skedet där barn upplever att de inte förstår något utifrån sammanhanget utvecklas metakognitiva strategier som därmed leder till att barn vid senare tillfällen kan förstå sammanhanget bättre utifrån tidigare erfarenheter.

Yngre och äldre barn

I uppsatsen är definitionen yngre barn avsett för barn inom ålderskategorin 1-3 år medan de äldre barnen ingår i ålderskategorin 4-6 år. Följande studie kommer att hänvisa till barnens ålder genom att använda begreppen yngre eller äldre barn.

Ickeverbala och verbala strategier

Med ickeverbala och verbala strategier syftar uppsatsen på att barn använder kommunikation som ett sätt att exempelvis få tillträde till eller överträda en lek. Ett exempel på en ickeverbal strategi är när ett barn okommenterat beslagtar sin kamrats leksak med den underförstådda avsikten att leka med kamraten. En verbal strategi däremot kan innebära att en 5-åring hävdar med ord att han eller hon äger gungorna och att barnen som gungar bör lämna området.

TIDIGARE FORSKNING

Följande del belyser aktuell forskning utifrån undersökningsområdet som undersöker hur yngre barn (1-3 år) kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn (4-6 år) och deras sätt att kommunicera genom lek. Inledningsvis uppmärksammas den brittiska kommunikationsteoretikern G. Batesons forskning kring barns kommunikativa utveckling. Vidare belyser avsnittet vilken betydelse och inverkan Batesons teorier har haft på senare forskare inom den kommunikationsteoretiska traditionen som B. Knutsdotter Olofsson och K. Sawyer. Därefter nämns nutida forskningsområden vilka är relevanta i relation till följande undersökning eftersom de perspektiv som framhävs tillför adekvat forskning och beprövad erfarenhet inom det specifika ämnesområdet.

Batesons upptäckt

Vid betraktandet av apors lek på Zoo upptäckte G. Bateson att aporna jagade varandra och ägnade sig åt bråklek (Knutsdotter Olofsson 2009, ss. 75-76). Bateson fascinerades över det faktum att aporna var medvetna om att det var lek de hängav sig åt istället för verkligt bråk. Vid närmare eftertanke insåg Bateson att aporna använde leksignaler, signaler vars funktion var att tydligt kommunicera gentemot omgivningen att det som skedde bara var på lek. Upptäckten om djurs användning av leksignaler skulle bland annat lägga grunden för Batesons teorier om lek och metakommunikation bland barn (Jensen 2013, ss. 123-124). Enligt Bateson använder djur som exempelvis vargar och hundar olika leksignaler i form av låtsas nyp och låtsas nafs med avsikt att signalera att det som sker är på lek. Samma förmåga till leksignaler och metakommunikation upptäckte Bateson återges hos lekande barn som kan uttrycka ett ”aj, det gör ont” under en pågående lek men samtidigt le eller skratta. Samtidigt har Bateson erhållit kritik från forskaren D.P. Fry (2005) som menar att djur inte använder metakommunikation eller leksignaler utifrån det sofistikerade sätt vilken Bateson framhäver. Ett nafs från en varg är inget mer än ett nafs menar kritikern och syftar till Batesons sätt att koppla in metakommunikation i avseende med djurens förmåga att skilja på lek och allvar (Jensen 2007, ss. 36-37).

Andra perspektiv inom kommunikationsteorin

Eftersom barn är beroende och påverkas av varandra socialt genom leken framhäver Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 47) metakommunikationens nödvändiga funktion. Bateson kom under sin levnadstid fram till att metakommunikation inte enbart är väsentlig under barns lek men även vid inledningsfasen av leken, den gemensamma plattform där barn strävar efter liknande mål och syfte med leken. Med andra ord betonade Bateson att barn måste sträva efter ett gemensamt mål och att metakommunikation är användbart i det avseendet (ibid.) Ytterligare förklarar Welén (2009, s. 39) att Bateson resonerade att barn behöver ha förmågan att kunna byta perspektiv från ett konkret plan (verkligheten) till ett imaginärt plan (låtsas). Bateson fann nämligen att barns förmåga att tolka och uppfatta budskap i form av signaler även hänger samman med förmågan att leka med andra.

Den nutida forskaren B. Knutsdotter Olofsson har hämtat inspiration från Batesons teori om leksignalers betydelse men har istället utvecklat ett eget perspektiv inom området (Welén 2009, s. 41). Användandet av begreppet leksignal motsvarar Batesons, dock har Knutsdotter Olofsson tagit begreppet ett steg längre genom att åskådliggöra ytterligare leksignaler som Bateson aldrig nämnde (Jensen 2013, s. 142). Vidare delger Jensen (2013, s. 145) att Knutsdotter Olofssons tillämpade perspektiv på leksignaler innebär att barn ofta talar i dåtid vid lek. Genom användandet av dåtid signalerar lekande barn att det som sker är på låtsas i kontrast till verkligheten som istället sker i nutid. Ytterligare finner Knutsdotter Olofsson att barn tenderar

att förstärka leksignaler genom att systematiskt skapa olika ljudeffekter. Ett skildrande exempel är när barn åker trehjuling samtidigt som de härmar ljudet av en motorcykel eller skapar tutande ljud vid möte med andra barn som åker trehjuling. Även K. Sawyer, amerikansk professor inom utbildningsvetenskap och psykologi, har influerats av Batesons teori gällande metakommunikation (Jensen 2013, ss. 136-137). Sawyer är enig med Batesons teori om lek och metakommunikation bland barn men har däremot funnit två olika sorters metakommunikation, båda vilka nämndes i tidigare avsnitt, nämligen explicit och implicit metakommunikation.

Kommunikation genom lek

För de allra minsta barnen i förskolan utgör leken en central arena för lärande och samspel med andra. Dessutom är lek en betydelsefull aspekt när det avser barns förmåga att lära känna sig själva som individer (Bruce 2010, s. 101). Bruce utvecklar resonemanget genom att förtydliga hur barn i ett tidigt skede av deras kommunikativa utveckling stimuleras i samspel med både vuxna och barn. När barns språkutveckling får möjlighet att utmanas och stimuleras berikas samtidigt innehållet i deras lek vilket resulterar i en naturlig utgångspunkt för utveckling och lärande. Även Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 45) styrker Bruces resonemang och menar att barns kommunikation och lärande utvecklas till sin fulla potential när de engagerar sig i meningsfull och berikande lek. Författarna redogör att de yngsta barnen i förskolan utsätts för kopiösa mängder av information när de leker, av den anledningen har de ett behov av att förstå informationen i relation till tidigare erfarenheter. Om informationen däremot inte kan placeras i barnens medvetande utifrån tidigare erfarenheter kan frustration uppstå. En anledning till att yngre barn inte alltid kan placera mottagen information i samspel med tidigare erfarenheter kan enligt Jensen (2013, s. 121) grundas i motstridiga meddelanden. Ett skildrande exempel på ett motstridigt meddelande kan vara när äldre barn leker att de har blivit tillfångatagna och inlåsta i fängelse samtidigt som de skrattar eller ler. För ett barn som ännu inte har utvecklat förmågan att tolka signaler utifrån lek kan ovanstående exempel upplevas förvirrande.

I en undersökning som genomfördes (2011) forskade Engdahl om de yngsta barnens sätt att interagera genom lek i förskolan. Engdahls forskning är relevant i relation till följande undersökning då syftet var att undersöka 1-3 åringars interaktionssätt genom lek i förskolan, ett syfte vars undersökningsområde tillför följande undersökning den senaste forskningen samt vetenskapliga perspektiv. Engdahl upptäckte genom observationer att de yngsta barnens sätt att kommunicera genom lek var mer komplext än det som tidigare hade förmodats. Det som bland annat framkom var att de yngsta barnen visade förmåga att ta egna initiativ till lek, kommunicera genom olika gester och ansiktsuttryck men även förhandla under lekens gång (Engdahl 2011, s. 1421). Teorin stöds även av Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 45) vilka påtalar att de yngsta barnen i förskolan har en tendens att föredra kroppsspråk och andra fysiska gester vid kommunikation.

Tre holländska forskare Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016), som är verksamma vid Utrecht University motsätter sig dock Engdahls perspektiv gällande de yngsta barnens förmåga att kommunicera via kroppsspråk. Tillsammans har samtliga forskare studerat barn i åldrarna 4-5 år och hur de kommunicerar och samspelar under leksituationer. I deras undersökning nämns en tidigare studie (Brownell, Ramani och Zerwas, 2006) som påvisade att det förekom skillnader mellan barn som var 19 månader, 23 månader och 27 månader gällande deras förmåga att samspela och kommunicera i lek. Det framgick att de barn som var 19 månader visade brister i sin förmåga att kommunicera jämfört med barnen som var 23 respektive 27 månader. Resultatet framhävde att de äldre barnen som deltog i studien hade en mer utvecklad samarbetsförmåga och strävade dessutom efter ett gemensamt mål (Vriens-van

Hoogdalem, de Haan och Boom, 2016). För de äldre barnen i förskolan, vars språk generellt är mer utvecklat i jämförelse med de yngre, har kommunikation genom lek en betydande roll när det avser relationsskapande enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 56). Äldre barn har ofta utvecklat kommunikativa redskap under leksituationer i hopp om att behålla olika positioner och status bland de jämnåriga vännerna. Författarna förklarar vidare att äldre barn oftare använder kommunikation som medel för att prova olika maktkonstellationer och samtidigt behålla auktoriteten jämfört med yngre barn. Om det råder obalans i barns maktspel kan det enligt Löfdahl (2009, s. 98) vara resultatet av ett barn som använder kommunikation med avsikt att styra leken och bestämma vilka villkor som gäller för de andra barnen. Enligt Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1493) visar tidigare forskning att kommunikation som utgörs av barns planerande, utformning av strategier eller ställande av hypoteser har positiv effekt på lek. Däremot menar forskarna att kommunikation som består av barns befallningar, selektiva urval och procedurer istället hämmar barns lek och därmed har negativ affekt. Således konstaterar forskarna att tolkande kommunikation upplevs mer tillåtande jämfört med beskrivande kommunikation som istället har en begränsande effekt på barns dialoger genom lek.

Barns lek och kommunikation kräver både emotionell och social känslighet konstaterar Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 56). Genom lek sker kontinuerliga dimensioner av kommunikation där missförstånd eller oriktat fokus kan resultera i att leken upphör. Av den anledningen spelar äldre barns kommunikationsförmåga en högst betydande roll gällande lekens utveckling. Dessutom menar författarna att det krävs en gemensam föreställning om hur leken ska fortgå när barn leker i grupp eftersom leken annars riskerar att utgå samtidigt som de framhäver att lekens utveckling och innehåll berikas utifrån barns personliga erfarenheter och tolkningar. Resultat från tidigare forskning visar att barn som har kommunikationssvårigheter begränsas till viss del när det gäller samspel vid tolkningsbar och fri lek (Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1502). Däremot visar samma studie att barn som har kommunikationssvårigheter inte begränsas genom lek som har tydliga uppdrag och gemensamma strävansmål. Forskarna framhåller därmed att leksituationer som har tydliga och förutbestämda instruktioner beträffande lekmaterial, kamrater eller lek område har positiva effekter på barn som uttrycker svårigheter vid kommunikation genom lek.

Ytterligare en kommunikativ aspekt som förekommer genom äldre barns lek är förmågan att skapa en hypotetisk, inre fantasivärld (Jensen 2007, s. 46). Jensen förklarar att förmågan synliggörs när äldre barn skiftar mellan tid och tempus under leken, en strategi mellan barn som förtydligar att det som sker endast sker i den fiktiva världen. Eftersom dåtid och nutid är abstrakt och hypotetiskt kommunicerar barn olika tempus då låtsassituationer som lek tillhör den hypotetiska världen. Bortsett från förmågan att kommunicera lek utifrån verklighet och fiktion illustrerar Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1491) ytterligare färdigheter som ökar lekens komplexitet. Förutom att samordna och hålla leken vid liv behöver barn samtidigt vara kommunikativt lyhörda gentemot kamraterna genom att anpassa språket till den grad att dialogen blir sammanhängande i relation till leken.

Samspel och strategier

C. Garvey, en amerikansk professor inom psykologi, har studerat barns kommunikation genom lek och upptäckt att barns lek har störst chans att överleva om de förhåller sig till tre sociala lekregler; samförstånd, ömsesidighet och turtagande (Jensen 2013, s. 126; Knutsdotter Olofsson 2009, ss. 76-77). Barn som av olika anledningar visar svårigheter i att uppfatta och tolka sociala lekregler tenderar ofta att hamna utanför leken eftersom de inte tillhandahåller de grundläggande kunskaper som krävs, exempelvis taktfullhet eller lyhördhet gentemot

omgivningen. Garveys forskning har funnit ett samband mellan barns leenden och lek men poängterar samtidigt att leenden inte alltid signalerar lek eller tvärtom, att lek signaleras av leenden (Jensen 2013, s. 127). Ytterligare ett område Garvey har undersökt är barns förmåga att ändra och anpassa tonläget på rösten vid lek. Garvey menar att ändrade tonlägen är en tydlig leksignal som bevisar att barn kan gå in i olika roller (ibid.).

Avslutningsvis har den verksamma sociologen, tillika forskaren W. Corsaro, undersökt det sociala samspelet som äger rum mellan barn genom lek med fokus på ickeverbala och verbala strategier (Jensen 2013, s. 184). När ett barn vill delta i en redan befintlig lek som andra deltagare har skapat förklarar Jensen (2013, ss. 190-191) att Corsaro finner att barn använder olika ickeverbala och verbala metoder, så kallade tillträdesstrategier med avsikt att kommunicera att de vill vara med i leken. Dock har Corsaro upptäckt att barn oftast använder indirekta metoder vid önskemål om samspel jämfört med vuxna som föredrar direkta metoder. En indirekt metod kan innebära att ett barn vill gunga tillsammans med några andra barn men väljer att inte formulera önskemålet konkret utan uttrycker att han eller hon äger gungorna som barnen använder. Om samma barn istället går fram till de gungande barnen och frågar om han eller hon får gunga med dem, tillämpas en direkt metod.

Metakognition och metakommunikation bland 1-3 åringar

En specifik form av självmedvetenhet som Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 108) påstår vara grundläggande för barns metakognitiva förmåga är när barn kan skilja mellan vetandet och icke vetandet. De yngsta barnen i förskolan utsätts dagligen för information genom lek och interaktion med andra barn, information som de antingen begriper eller inte begriper. Vidare förklarar författarna att det är först när barnen blir självmedvetna om huruvida de har uppfattat informationen eller inte, som metakognitionen har utvecklats.

Resultatet från Engdahls undersökning (2011 ss. 1435-1436) visade på att barn som var 21 månader visade tecken på förmågan att tänka metakognitivt och därmed agera genom metakommunikation. Leken beskrivs utifrån en observation som genomfördes på en småbarnsavdelning i mellersta Sverige där totalt 15 barn deltog. Barnen videoobserverades 2 morgnar i veckan under en tidsperiod av 5 veckor. Två barn, båda 21 månader, turades om att gunga i en hammock samtidigt som ett av barnen skapade rörelse genom att sparka på hammocken. Barnen förhöll sig och förstod varandras perspektiv när de anpassade kraften i sparkarna med avsikten att inte skada varandra. Samtidigt motsätter Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1492) Engdahls perspektiv och förklarar att metakognitiva eller metakommunikativa förmågor inte kan utvecklas före treårsålder. Med andra ord är det först när barn är 3 år som de kan utmanas i förmågan att förstå andras perspektiv och samtidigt vara medvetna om det egna tänkandet och kommunicerandet.

Leksignaler bland 1-3 åringar

Redan i spädbarnsålder bekantar sig barn med olika leksignaler, ett exempel är när en vuxen leker ”tittut-lekar” tillsammans med barnet på skötbordet. Utifrån en sådan lärandesituation skapas en ömsesidig dialog som stimulerar och utmanar barnets samspelsförmåga (Bruce 2010, s. 111). Det visar sig även utifrån Engdahls undersökning (2011, s. 1436) att de yngsta barnen i förskolan visar på förmågor att samspela och kommunicera genom lek utifrån inlärd leksignaler. Den vanligaste leksignalen som förekommer bland unga barn visar sig vara leenden och stampande rörelser med fötterna men även skratt och sparkande rörelser. Jämfört med Engdahls undersökning redogör även Jensen (2007, s. 87) för de yngsta barnens kapacitet att förstå och uppfatta andras känslösa affekter genom lek. När ett barn noterar att en vuxen visar tecken på rädsla eller ilska påverkar det barnets känsloläge och resulterar i att barnet

upplever oro, ängslighet och blir avvaktande. På samma sätt lär sig barn uppfatta leksignaler eftersom de utifrån erfarenheter har registrerat att leenden och skratt kopplas till lek jämfört med tårar och uppgivenhet som inte kopplas till lek. Vidare menar Jensen att leenden och skratt genom lek signalerar att det bara är på låtsas vilket främjar samhörighet, samspel och inger trygghet hos de yngsta barnen i förskolan (ibid.).

Leksignaler kan komma till fördel för de yngsta barnen när de vill signalera för jämnåriga att de inte har för avsikt att fortsätta leka. En flicka som är 17 månader signalerar för de andra barnen under en turtagningslek att hon inte vill leka mer genom att vända på sig i motsatt riktning och lämna dem. De andra barnen accepterar flickans beslut att lämna leken och fortsätter därefter leken utan bekymmer eller avbrott (Engdahl 2011, ss. 1436-1437).

Ickeverbala och verbala strategier bland 1-3 åringar

Det är genom leken som barn får möjlighet att utveckla språket och färdigheten att göra sig själv förstådd men även förstå andras perspektiv genom kommunikation. Lek berikar språk och språk utmanar barns lekutveckling, därmed kan lek och språk ses som två väsentliga komponenter vilka är beroende av varandra när det gäller barns lärande och utveckling (Bruce 2010, s. 102). Utifrån Engdahls undersökning (2011, s. 1427) visade observationerna att de yngsta barnen i förskolan har förmåga att kombinera både ickeverbala och verbala kommunikationsstrategier under leksituationer. Dock tillägger forskaren att de yngsta barnen främst kommunicerar ickeverbalt och tenderar att använda verbalt språk som stöd med avsikt att betona eller förtydliga det som kommuniceras. En observation som genomförs i Engdahls undersökning illustrerar bland annat hur två barn, 17 respektive 21 månader, strävar efter att inbjuda till lek ickeverbalt. Resultatet visar hur ett av barnen söker det andra barnets uppmärksamhet genom att klappa och peka på en gunghäst samtidigt som barnet försöker skapa ögonkontakt med sin kompis. Vidare förklarar Engdahl (2011, s. 1436) att de vanligaste kommunikationsstrategierna som används av unga barn genom lek är förflyttning av kroppen, olika gester och röstlägen samt ansiktsuttryck.

Samtidigt framhäver Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1492) att komplexiteten av barns kommunikation inte når sin fulla potential eftersom deras språk inte är fullständigt utvecklat jämfört med äldre barn. Barn som ännu inte har ett fullt utvecklat språk har förvisso möjlighet att samspela ickeverbalt med jämnåriga men däremot, menar författarna, är den verbala kommunikationen en bidragande faktor som påverkar lekens kvalitet. Vidare resonerar forskarna att låtsaslekar, exempelvis rollekar, når sin fulla potential om den verbala kommunikationen är mer utvecklad (ibid.).

Metakognition och metakommunikation bland 4-6 åringar

När barn leker tillsammans stimuleras deras metakognitiva förmåga (Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson 2014, s. 119). Vidare förklarar författarna att metakognition både ger förutsättningar för reflektion och möjligheten för barn att synliggöra det egna tänkandet. Två internationella forskare, D. Whitebread och L. O'Sullivan (2012), som är verksamma vid Cambridge University respektive Mary Immaculate College, har tillsammans forskat om barns metakognitiva och metakommunikativa utveckling genom lek. Forskarnas vetenskapliga perspektiv gällande metakognition och metakommunikation är relevant i relation till följande avsnitt eftersom de fokuserar på barn i de övre åldrarna, 3-6 år.

En väsentlig aspekt som framförs av Whitebread och O'Sullivan (2012, s. 198) är hur tidigare, vetenskapliga undersökningar har tenderat att underskatta förskolebarns förmåga till metakognition genom lek. Samtidigt belyser forskarna att äldre teorier har ersatts av mer

adekvat och beprövad forskning som redogör för andra resultat. Faktum är att barn använder åtskilliga strategier med syfte att behärska metakognitiva förmågor. Jensen (2008, s. 331) fastslår att äldre barn, specifikt 5-åringar, ibland tenderar att vara återhållsamma vid kommunikation genom lek. Enligt Jensen har äldre barns kognitiva förmåga utvecklats till den grad att de kan gissa, utifrån tidigare erfarenheter, vad vännerna har för intentioner med lekhandlingen.

Äldre barns metakommunikation berikas genom lek enligt Jensen (2013, s. 96), speciellt i samspel med andra barn. Vidare förklarar Jensen att barn som har utvecklat den metakommunikativa förmågan även synliggör den lärandeprocess som sker genom lek. Ytterligare stimuleras barns medvetande när de får möjlighet att kommunicera den egna kommunikationen allteftersom leken fortlöper. Även Whitebread och O'Sullivan (2012, ss. 202-203) framhäver metakommunikationens fördelar. När barn leker tillsammans är metakommunikationens främsta syfte att upprätta regler och samtidigt förtydliga var gränsen går inom leken. Dessutom belyser Whitebread och O'Sullivan barns metakommunikativa förmåga att skifta mellan olika röster, dialekter och karaktärer vid lek.

Det råder två olika former av metakommunikation som Mikael Jensen (2013, ss. 136-137) nämner, den explicita och implicita metakommunikationen. Den explicita metakommunikationen sker när barn kommunicerar på det sättet att leken blir uppenbar samtidigt som allt sker inom ramen för lek. Implicit metakommunikation däremot, den vanligast förekommande formen i barns lek enligt Jensen, innebär istället att barn inte alltid kommunicerar att de är mitt i en lek. Även Whitebread och O'Sullivan (2012, s. 203) styrker det faktum att implicit metakommunikation är vanligast i äldre barns lek. Tidigare studier visar dessutom att den formen av metakommunikation, jämfört med explicit metakommunikation, har godast effekt på barns lek eftersom den ger minst upphov till avbrott i leken.

Leksignaler bland 4-6 åringar

Barn använder leksignaler med avsikt att kommunicera för vänner att de ägnar sig åt lek (Jensen 2013, s. 24). Samtidigt redogör Jensen att alla lekar inte har behov av att förtydligas genom leksignaler, exempel på sådana lekar är när barn spelar ett spel eller hoppar hopprep. Det är snarare när barn leker rollspel, exempelvis att de äter på restaurang eller låtsas vara konditorer som leksignaler fyller en viktig funktion. Utifrån Jensens forskning (2008, s. 158) ställs en hypotes som undrar om barns leende indikerar att det som utförs är lek. Jensen kommer fram till att leenden signalerar att barnet mår bra och att behoven är tillfredsställda. Ytterligare bjuder leenden in till lek eftersom leenden skapar samförstånd och gemenskap i samspel med andra barn. Engdahls undersökning styrker Jensens perspektiv och bevisar att leksignaler som injicerar glädje genom exempelvis skratt och leenden även attraherar andra barn att delta i leken (Engdahl 2011, s. 1428). Dock tillägger Engdahl att barn även tenderar att signalera att de vill leka genom att söka ögonkontakt med andra barn samtidigt som de ler. Även Knutsdotter Olofsson (2009, s. 76) förklarar att barn behöver lära sig att tolka leksignaler för att kunna samspela genom lek med andra barn. Vidare klargör författaren att barns förmåga att tolka leksignaler även är ett kulturellt arv som går från en generation till nästa.

Äldre barn i förskolan förtydligar ofta att leken som sker endast är på låtsas genom att verbalt påtala att ”det bara är på låtsas” eller ”det är inte på riktigt”, redogör Jensen (2007, s. 88). Dessutom har äldre barn förmågan att signalera verbalt om de inte engagerar sig i leken genom att exempelvis yttra ”nu är det på riktigt” eller ”jag vill inte vara med längre”. Leksignaler förekommer inte bara verbalt utan även i fysisk form hos de äldre barnen enligt Mårtensson (2009, s. 181). Några exempel som illustrerar fysiska leksignaler är när barn använder olika

kroppsrörelser, skapar ljud som förstärker leken eller förhåller sig till väderfenomen genom att skrattandes springa genom hagelstormen eller gömma sig varje gång åskan mullrar. Författaren betonar dessutom att fysiska leksignaler är spänningshöjare vars höga tempo också ställer krav på barnens förmåga att snabbt kunna avbryta leken.

Ickeverbala och verbala strategier bland 4-6 åringar

När äldre barn vill träda in i en redan pågående lek tillämpas ofta indirekta metoder jämfört med vuxna som föredrar direkta sätt att närma sig andra (Jensen 2013, ss. 190-191). Ett exempel på en ickeverbal metod som används kan vara om barnet beslagtar en leksak som de andra barnen leker med avsikt att störa leken. Ytterligare en ickeverbal manöver är om barnet tar plats i en pågående lek utan att markera för de andra barnen att han eller hon är intresserad av att delta. Dock poängterar Jensen (2013, ss. 191-192) samtidigt att barn även använder verbala metoder med avsikt att närma sig andra barn i en pågående lek. Några illustrerande exempel på verbala metoder är om barnet hävdar äganderätt över området där barnen leker eller genom att uppmärksamma egenskaper hos barnen som därmed inbjuder till dialog. Däremot delger Whitebread och O'Sullivan's undersökning (2012, s. 1500) att det förekommer skillnader gällande ickeverbal och verbal kommunikation beroende på lekens karaktär. Om leken har ett tydligt mål och syfte i form av konkreta uppgifter, har barn en tendens att kommunicera mer ickeverbalt än verbalt. Forskarna förklarar fenomenet genom att dra paralleller till lek som är tolkningsbar utan tydliga mål och menar att den typen av lek kräver att barn genom verbal kommunikation, finner gemensamma intressen och associationer. Sammanfattningsvis redogör Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1502) att undersökningen visar att barn som har god kommunikationsförmåga även har ett mer avancerat ickeverbalt språk vid lek med andra barn. Dock belyser forskarna att en välutvecklad, kommunikativ förmåga hos barn nödvändigtvis inte har någon utmärkande, positiv effekt på det verbala språket under leksituationer som kräver samspel.

METOD

Följande avsnitt redovisar undersökningens metod samt insamling av data. Vidare presenteras och beskrivs de etiska principer och ställningstaganden som har tagits under genomförandet av studien. Avslutningsvis redogörs undersökningens analys och bearbetningsprocess.

Kvalitativ metod

Val av metod utgår från undersökningens syfte som är att synliggöra hur yngre barn kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn och deras sätt att kommunicera genom lek. Således ter det sig mest relevant att använda kvalitativ metod i form av observation. Enligt Fejes och Thornberg (2009, ss. 18-19) är kvalitativa metoder lämpliga när meningen är att förstå det analyserade utifrån exempelvis fältanteckningar och intervjuer medan kvantitativ forskning tillämpas när syftet ska besvaras och analyseras genom statistik. Eftersom syftet med undersökningen är att urskilja, jämföra och analysera diverse företeelser som kommunikation menar Dimenäs (2007, s. 123) att kvalitativa metoder möjliggör utforskandet av olika fenomen som behöver besvaras.

Observation som undersökningsmetod

Fördelen med att använda observation som kvalitativ metod i relation till forskning är att barns utveckling och lärande synliggörs och därmed bidrar till djupare kunskap inför det kommande yrket som förskollärare (Kihlström 2007, ss. 30-31). Dessutom redogör Lpfö 98 (rev. 2016, s. 15) att förskollärare ska ansvara för att dokumentation, uppföljning och analys omfattar hur barns förmågor och kunnande kontinuerligt förändras inom målområdena i förhållande till de förutsättningar för utveckling och lärande som förskolan bidrar med. Observation som undersökningsmetod är gynnsamt inför min kommande yrkesroll där observationer med fördel kan tillämpas vid systematisk kvalitetsutveckling. Dock uppmärksammar Fejes och Thornberg (2009, s. 221) några risker som tillkommer vid kvalitativa metoder och betonar samtidigt betydelsen av att forskaren är medveten om riskerna. Genomförande, insamling och analys av exempelvis observationer kräver att forskaren strävar efter ett reflexivt förhållningssätt, med andra ord en genomgående medvetenhet kring hur egna värderingar och teoretiska utgångspunkter kan influeras av de som deltar i studien.

Urval

24 barn är inskrivna på samma avdelning för äldre barn och är mellan 4-6 år, varav 13 barn har fått medgivande från vårdnadshavarna. Vidare är 17 barn i åldrarna 1-3 år inskrivna på en småbarnsavdelning, varav 9 barn har fått vårdnadshavarens medgivande. Därmed medverkar totalt 22 barn från samma förskola som är belägen i västra Sverige. Undersökningens syfte och frågeställningar har påverkat urvalet av barnens ålder eftersom avsikten är att jämföra hur de yngre barnen kommunicerar med varandra och samtidigt synliggöra utmärkande kommunikationssätt inom den avgränsade ålderskategorin. Samma princip gäller även äldre barn då urvalet har avgränsats utifrån ålder. Urvalet har en ytterst betydande roll i avseende med generaliseringen av resultatet (Dimenäs 2007, ss. 86-87). Vidare konstaterar Dimenäs att åldersindelade urval behöver reflektera barn som är av särskild ålder och förklarar samtidigt att studerande inom läraryrket vanligtvis avgränsar urvalet genom att indela barnen i åldersgrupper.

Anledningen till urval av förskola har sin grund i att jag har en etablerad kontakt med både förskollärare och barn, ett strategiskt urval som går efter namnet tillgänglighets- eller bekvämlighetsurval (Fejes & Thornberg 2009, s. 230). Författarna betonar samtidigt risken med tillgänglighets- eller bekvämlighetsurval och menar att forskaren kan tendera att generalisera

resultatet och jämföra urvalsgruppen med allmänheten. Därmed konstaterar Dimenäs (2007, s. 87) vikten av att undvika generalisering utifrån det urval som deltar i studien för att istället förtydliga genomgående att resultatet enbart reflekterar barnen i undersökningen.

Genomförande

Inför observationerna har samtliga vårdnadshavare tilldelats medgivandeblanketter, ett informationsbrev om de forskningsetiska principerna samt ett missivbrev (se bilaga 1). Även förskollärare har informerats inför observationerna och gett mig tillåtelse att observera barnen på respektive avdelningar. Observationerna sker under två dagar mitt i veckan eftersom antalet närvarande barn är högst mellan tisdagar-torsdagar. Observationerna som genomförs har skett utifrån ett löpande protokoll vilket innebär att den som observerar antecknar skildrande men samtidigt kortfattade kommentarer över det som sker. Utifrån följande studie har jag valt att observera barns kommunikation under leksituationer, både inomhus och utomhus. Inför varje observation rekommenderar Kihlström (2007, ss. 32-33) att det fysiska rummet, aktörerna som deltar och föremål redogörs eftersom det ger läsaren av studien en tydligare översikt. Vidare föreslår Kihlström att observatören även bör notera tiden för varje observation då läsaren kan uppleva förvirring om observationerna inte följer en tidsordning. Dessutom är det viktigt att anteckna de känslor som uttrycks och uppstår utifrån observationerna. Författaren poängterar däremot att observatören omöjligt kan veta hur ett barn känner och föreslår, av den anledningen, att den som observerar endast anteckna det som framkommer och avstå från egna spekulationer (ibid.).

Inför observationerna har både barn och personal informerats om att jag kommer ikläda mig en färgstark väst med syfte att signalera för barnen att jag antecknar. När västen är på vet därmed barn och personal att jag koncentrerar mig och inte kan interagera. Om barnen hamnade i en dispyt under tiden jag observerade togs ett aktivt beslut att inte ingripa personligen utan be någon annan i personalen hantera dispyten. Det är ett ställningstagande som medför att jag behåller en objektiv roll gentemot barnen och undviker att påverka studiens resultat. Dessutom har barn, vårdnadshavare och behörig personal informerats om att barnen som deltar kommer gå under fiktiva namn.

Vid insamling av material har alla anteckningar från observationerna renskrivits på dator. Genom att renskriva anteckningarna menar Fejes och Thornberg (2009, s. 33) att bearbetningsprocessen av kvalitativ data blir mer överskådlig om den bearbetas utifrån analysmetoder. De analysmetoder som jag använder är koncentrerings-, kategoriserings- och tolkningsmetoder. Koncentrering innebär att den omfattande textmassan sammanfattas genom att överflödiga ord som inte tillför någon väsentlig innebörd raderas eller kortas ner. Kategorisering betyder att anteckningarna kodas in i olika kategorier, en metod som är användbar när analysarbetet ska urskilja likheter och skillnader utifrån insamlad data. Avslutningsvis kommer observationerna bearbetas på en djupare nivå genom att tolkas och analyseras utifrån den kontext som undersökningen syftar till.

Etiska överväganden

Inför genomförandet av observationerna har samtliga barn informerats på respektive avdelning under en gemensam samling om hur observationerna kommer att genomföras. Ytterligare har barn och vårdnadshavare underrättats om Vetenskapsrådets forskningsetiska principer eftersom den som bedriver forskning har forskningsetiska skyldigheter gentemot de som medverkar (Hermerén 2011, s. 16). Följande forskningsetiska principer (Bryman 2011, ss. 131-132) har tagits till hänsyn vid observationer och hantering av datamaterial: samtyckeskravet, informationskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Enligt Hermerén (2011, s. 49

innebär samtyckeskravet att både vårdnadshavare och barn måste godkänna barnens medverkan i studien innan de observeras. Etiska åtgärder har vidtagits genom att medgivandeblanketter har tilldelats vårdnadshavare för godkännande. Barn vars medverkan inte har godkänts av vårdnadshavare har inte observerats, även om de har lekt med barn som har tillåtelse att observeras. Informationskravet kräver att den som bedriver forskning har skyldighet att underrätta vårdnadshavare och barn kring det område som ska undersökas. Samtliga vårdnadshavare har därmed tilldelats ett missivbrev med information kring undersökningens syfte och tillvägagångssätt. Missivbrevet understryker medverkarnas rättigheter i avseende med att de kan avbryta sin medverkan utan vidare krav på förklaring (Hermerén 2011, s. 44). Sammanfattningsvis nämner Bryman (2011, s. 13) konfidentialitetskravets primära syfte vilken är att upprätthålla individens integritet genom att ha fiktiva namn på förskolan och på barnen som medverkar i studien. Åtgärder har vidtagits genom att observationerna består av fiktiva namn på barnen som deltar. Vidare framhåller Bryman att nyttjandekravets uppgift är att de som deltar i studien är försäkrade om att all datainsamling endast kommer att användas i forskningsändamål och inte för att nyttja privata intressen. Missivbrevet som tilldelades vårdnadshavarna betonar undersökningens vetenskapliga avsikt och avfärdar därmed privata intressen (ibid.).

Analys/bearbetning

Vid analys och bearbetning av insamlad data från observationer betonar Roos (2014, s. 51) betydelsen av att sträva efter trovärdighet och noggrannhet i form av *reliabilitet*. Författaren förklarar att reliabilitet innebär att den som samlar in och bearbetar data behöver försäkra att materialet är noga insamlat och samtidigt består av en tillräcklig mängd för att kunna dra slutsatser. Eftersom följande studie kommer att utgå från fältanteckningar som skrivs samtidigt som barn kommunicerar genom lek, förstärks studiens reliabilitet. Däremot är det viktigt att insamlad data inte generaliseras eftersom 9 respektive 13 barn från varje avdelning deltar vilket innebär att slutsatserna inte representerar alla barn som är 1-6 år utan endast de som medverkar (Roos 2014, s. 52). Vidare nämner Roos (2014, s. 53) vikten av att insamling och analys av materialet förhåller sig meningsfullt och strävar efter giltighet, *validitet* med andra ord. Av den anledningen behöver följande studie observera barns kommunikation genom lek utifrån syfte och frågeställningar för att resultatet ska vara meningsfullt och giltigt. Med validitet i åtanke försäkras studien mäta det som är avsett att mäta och därmed besvara syfte och frågeställningar. Ytterligare en analysprocess som Thornberg och Forslund Frykedal (2009, s. 41) menar ska främja studiens validitet är tillämning av koder vid insamling av data. Genom att systematiskt kategorisera data utifrån relevanta begrepp och koder förtydligas syftet med studien och innehållet blir enklare att övergripa och analysera.

Etnografisk forskningsansats

Ytterligare kommer insamlad data i form av fältforskning analyseras utifrån en etnografisk forskningsansats (Elvstrand, Högberg & Nordvall 2009, ss. 178-179). Det innebär att studien vill synliggöra och få djupare förståelse kring hur barn kommunicerar genom lek utifrån ett vardagligt perspektiv. En av fördelarna med att analysera och bearbeta data utifrån en etnografisk forskningsansats är att innehållet från observationerna kan konkretiseras och därmed berika sammanhanget utifrån studiens syfte. Eftersom följande studie vill synliggöra hur yngre barn kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn är fältforskning den mest relevanta forskningsansatsen. Inom fältforskning förekommer tre tolkningsnivåer baserade på olika grader enligt Elvstrand, Högberg och Nordvall (2009, ss. 181-185). Den första gradens tolkningar bygger på konstateranden av det observerade materialet i form av neutraliserade anteckningar. Vidare ska känslolägen, rum och andra väsentliga detaljer noteras med avsikt att skapa underlag inför kommande tolkningsarbete. Den andra gradens

tolkningar handlar istället om att frambringa tolkningar som verkar i motsats till det vardagliga och självklara med syftet att växla mellan det uppenbara och naturliga i relation till det akademiska i form av teoretiska begrepp. Författarna föreslår att systematiskt anteckna vetenskapliga teorier i anslutning till efterarbetet av insamlad data. Avslutningsvis nämner Elvstrand, Högberg och Nordvall (2009, s. 191) den tredje gradens tolkning vilken innebär att kritiskt reflektera över bakomliggande orsaker och sammanhang kring det tolkandet av det tolkningsbara. Genom att förhålla sig kritiskt till det tolkningsbara medför det att forskaren kan redogöra för och förklara olika beteendemönster på ett djupare plan i jämförelse med medverkarnas egen självförståelse. Den tredje gradens tolkning kan därmed bidra med nya synsätt och tolkningar till det studerade området.

RESULTAT

Utifrån studiens syfte och frågeställningar presenteras insamlat material från observationerna under följande avsnitt. Inledningsvis presenteras de olika kategorierna utifrån en tabell samt hur sammanställningen av observationerna har anpassats efter dessa, därefter följer observationsmaterialet.

Observationsmetod

Eftersom syftet med studien är att jämföra hur yngre barn kommunicerar genom lek i jämförelse med äldre barn ter det sig lämpligast att kategorisera observationen i enlighet med ålderskategori. Följande tre huvudkategorier uppmärksammades vid insamling av materialet; *metakognition och metakommunikation, leksignaler och ickeverbala/verbala strategier*. Insamling, bearbetning och analys av data utgår från de tre tolkningsnivåerna som tillhör den etnografiska forskningsansatsen vilken nämns i tidigare avsnitt. Vidare består tabellen av observationer vars syfte är att indela huvudkategorierna i enlighet med de ålderskategorier studien undersöker, 1-3 åringar och 4-6 åringar. Anledningen till att samtliga observationer sammanvävs har sin grund i studiens syfte och frågeställning. Nedanför presenteras tabellen i figur 1.

Huvudkategorier	Observationer 1-3 åringar	Observationer 4-6 åringar
Metakognition/ metakommunikation	Hög hastighet	Förhandlingens konst
	Olika perspektiv	Ätande katter
Lesignaler	”Åh heejj!”	Det rituella ögonmonstret
	Skrattandes under bordet	Skrattande allvar
Ickeverbala/verbala strategier	När tystnaden talar	Kroppsspråk
	Sörplande	”Får jag vara med?”

Figur 1. Tabell över observationskategorier

Huvudkategori metakognition och metakommunikation

Följande observationer skildrar barns metakognitiva och metakommunikativa förmågor genom kommunikation utifrån huvudkategorin, se Figur 1.

Hög hastighet, 1-3 åringar

Det är förmiddag på småbarnsavdelningen och samtliga barn är utomhus på gården. Leopold (2,5 år) gungar på en gungbock tillsammans med Lisen (2 år).

Hastigheten är hög och Lisen protesterar genom att utbrista "Neej! Inte, inte!". Leopold suckar högt och stiger av gungbocken för att istället positionera sig själv bakom den och kunna putta fart på Lisen. Efter en kort stund kommer Calle (2,5 år) och sätter sig på den lediga platsen på gungbocken. Leopold fortsätter att putta. "Inte hå högt!" vädjar Lisen och Calle instämmer genom att påtala med darrig röst och uppspärrade ögon "Ne...inte stora...". Leopold får återigen anpassa farten efter sina vänners önskemål och puttar lite mjukare. Återigen kommenteras den höga hastigheten när Calle säger "Leo...inte högt!". Därpå börjar Lisens vänstra ben tappa fästet och glida av bocken som en konsekvens av hastigheten. "Åh neeej..." säger Lisen, den här gången med en mer lågmäld röst. Leopold besvarar inte Lisen och puttar med sådan kraft att Lisen tillslut trillar av gungbocken. Lisen har därefter ingen chans att ta sig upp på gungbocken eftersom rörelserna är för hastiga. Hon börjar gråta.

När Leopold suckar högt och går av gungbocken har Lisen kommunicerat att han gungar med alldeles för hög hastighet, det råder oenighet mellan dem båda gällande hur snabbt gungbocken ska föras. Observationen visar även att informationen som både Lisen och Calle förmedlar inte uppfattas av Leopold, en kommunikationsbrist som leder till att Lisen till sist trillar av och gråter.

Utifrån övriga observationer vars kodning är *metakognition och metakommunikation* är ovanstående observation "Hög hastighet" ett representativt exempel gällande 1-3 åringars metakognitiva och metakommunikativa svårigheter under leksituationer. Exemplet visar i sin helhet att 1-3 åringar generellt sett inte har hunnit utveckla metakognitiva och metakommunikativa färdigheter som ett resultat av ålder och kognitiv mognad.

Olika perspektiv, 1-3 åringar

Alla barn på småbarnsavdelningen har ätit lunch och vilat. Eftermiddagen ägnas åt fri lek inomhus.

Alfons (1,5 år) sitter på en stol vid ett litet bord i det största rummet på avdelningen. Han har fått tag i en röd, plastig doktorsväska med olika leksaker inuti. Neo (2 år) går fram till Alfons bord och hjälper att tömma doktorsväskan på prylar, tills en karta med djur trillar ut och fångar Neos intresse. Alfons som har en napp i munnen ser kartan och reagerar genom att spärra upp ögonen mer än normalt och utbrista "Waaaaaw!". Neo undersöker kartan närmare, vänder på den åt olika håll och betraktar den från olika vinklar. Sedan bestämmer Neo att han vill lämna bordet och tar samtidigt med sig kartan under armen. Alfons reagerar genom att sträcka ut armarna viftandes åt sidorna och utropa "Neej! Neej! Neej!"

Alfons uttrycker att han är intresserad av kartan genom att spärra upp ögonen och utbrista det universella uttrycket *wow!* Ovanstående observation demonstrerar att Neo inte uppmärksammar Alfons ansiktsuttryck och verbala uttryck genom att lämna Alfons vid bordet. Därefter framgår

det tydligt att Alfons inte ställer sig positiv till Neos avlägsnande genom att han säger *nej* upprepar gånger och protesterande viftar med armarna.

Ovanstående observation ”Olika perspektiv” är ytterligare ett representativt exempel på hur avsaknaden eller bristen på metakognition och metakommunikation kan orsaka konflikter och leda till missförstånd i relationen till andra jämnåriga bland 1-3 åringar.

Förhandlingens konst, 4-6 åringar

Det är tidig eftermiddag och solen lyser mellan de kala grenarna på gården där de äldre barnen succesivt har börjat gå ut efter lunch och vila.

Sarhad (6 år) och Valle (4 år) har båda fattat tag i en sopkvast och sopar bort sanden från stenplattorna ute på gården. Plötsligt får Sarhad ögonkontakt med Gustaf (5,5 år) och ropar ”Vi ska sopa hela här för att det var så smutsigt! Vi sopade hela dagen igår säger vi!”. Samtidigt tittar Sarhad på Valle som sopar. Därefter söker Sarhad återigen respons från Gustaf men misslyckas eftersom Gustaf inte ger uttryck för att vara intresserad av deras lek. Gustaf börjar då långsamt avlägsna sig från platsen där Sarhad och Valle sopar. Sarhad förstår att han inte har lyckats övertyga Gustaf och byter strategi genom att föreslå en annan lek. ”Vi sopar inte! Kom Valle och Gustaf!”, ropar Sarhad med ett leende. Gustaf responderar genom att säga ”Vi kan åka rutschkana!”. Alla pojkar springer mot rutschkanan.

Observationen visar med säkerhet att Sarhad försöker övertala Gustaf om att han ska sopa tillsammans med dem. Gustaf ger ingen respons på Sarhads förslag, därigenom skiftar Sarhad strategi genom att föreslå en annan lek. När Gustaf rekommenderar att de kan åka rutschkana istället besvaras förslaget genom att samtliga pojkar springer iväg mot rutschkanan.

”Förhandlingens konst” stämmer väl överens med den generella bild fältanteckningarna har bidragit med och synliggör skillnaden mellan 1-3 åringars och 4-6 åringars förmåga till metakognition och metakommunikation. Samtliga observationer visade också på 4-6 åringars kunnande att använda metakognition och metakommunikation med avsikt att påverka lekens riktning eller för egen, personlig vinning.

Ätande katter, 4-6 åringar

Inne på avdelningen befinner sig två flickor, Danielle (5,5 år) och Molly (5 år), i ett rum som ska efterlikna Villa Villekulla, Pippi Långstrumps hus.

Båda leker att de är katter som tillagar kvällsmat till sig själva. Danielle berättar ”Jag gjorde kött och då hade du lax” varpå Molly svarar snabbt ”På en köttpinne!”. Danielle fortsätter genom att säga ”Vi låtsas att denna är pinne...” samtidigt som hon håller i en tuschpenna. Molly börjar göra djuriska, morrande ljud och under tiden med kattlika, smygande rörelser närma sig Danielle. Det blir tyst en stund tills Molly yrkar ”Jag sa att du inte behövde vara rädd för att jag inte skulle äta upp dig...”. Båda flickorna lämnar därefter vrån och kryper på alla fyra ben som katter samtidigt som de jamar och skapar kattliknande läten.

Flickorna för lekens handling framåt genom att samtala om vad de gör, en färdighet som sker vid tre tillfällen under observationens skede. De talar även som om leken sker i dåtid genom uttryck som ”Jag gjorde kött och då hade du lax” eller ”Jag sa att du inte behövde vara rädd för att jag inte skulle äta upp dig...”. När de lämnar vrån låtsas de att de är katter genom att göra läten som tydligt härleder till katter.

Även observationen ”Ätande katter” stämmer väl överens med liknande observationer som visar likartade resultat gällande 4-6 åringars metakognitiva och metakommunikativa färdigheter.

Huvudkategori leksignaler

Nedanstående observationer skildrar hur barn kommunicerar via leksignaler genom lek och hämtar exempel utifrån samtliga ålderskategorier. Följande observationer återges i Figur 1 (se ovan).

”Åh heeej!”, 1-3 åringar

Molnen är täta på den gråa himlen samtidigt som regndroppar faller långsamt på gården tillhörandes de yngsta barnen på förskolan, nämligen 1-3 åringarna.

Alfons (1,5 år) och Fredrik (3 år) åker ner för den lilla rutschkanan på gården. Fredrik glider ner för rutschkanan och när han når marken utbrister han med entusiasm i rösten ”Åhh...hej!”. Alfons, som står på tur att åka ner reagerar på Fredriks läte och skrattar. Därefter sträcker Alfons ut armarna och åker ner, väl nere på marken imiterar han Fredrik och ropar ”Åhh...hej!”. Samma, upprepande procedur sker därefter fyra gånger. En tredje pojke, Elis (2,5), ser att Alfons och Fredrik uttrycker att de har roligt genom att de skrattar, varpå Elis går fram till rutschkanan och ropar varje gång Fredrik eller Alfons kommer ner till marken ”Åh heeej!”.

När Fredrik åker ner för rutschkanan och utbrister ”Åh heeej!” ser Alfons att det som sker i rutschkanan är en lek och väljer därefter att imitera Fredrik genom att utbrista samma ord vid samma tillfälle, när han kommer ner för rutschkanan. Därefter tillkommer en tredje pojke som även han imiterar det han har observerat genom att utbrista ”Åh heeej!”.

Observationen ”Åh heeej!” är en koncentrerad av flera observationer på 1-3 åringarnas avdelning med kodningen *leksignaler*. Anledningen till att ovanstående observation valdes har sin grund i att den visar 1-3 åringars generella användning av leksignaler vid kommunikation genom lek. Generellt sett är den totala summan att 1-3 åringar är stora användare av leksignaler i form av skratt, kroppsspråk, ljudeffekter och leenden. Samtidigt redogör samtliga observationer att 1-3 åringar även behärskar att sända ut leksignaler men även tolka och ta emot leksignaler.

Skrattandes under bordet, 1-3 åringar

De yngsta barnens avdelning består huvudsakligen av ett större rum där majoriteten av barnen befinner sig under eftermiddagen.

Leopold (2,5 år) går i riktning mot en tom vrån som är inramad med två flyttbara väggar. Inne i vrån står ett långt bord, Leopold tittar över axeln och ser att Leon (3 år) är på väg mot samma vrån. Leopold får ett leende på läpparna och ett busigt uttryck i ögonen, samtidigt som han väljer att springa in under bordet och gömma sig för Leon. När Leon kommer in i vrån får han ögonkontakt med Leopold som hukar under bordet. Leopold börjar skratta och kryper längre in. Leon går ut ur vrån och låtsas som att han letar efter Leopold, varpå han springer tillbaka in i vrån och ser Leopold. Leopold skrattar ännu högre den här gången. Samma procedur sker tre gånger tills Leon lämnar vrån.

Leopold ler när han ser Leon närma sig vrån dit han själv ämnar gå och springer därmed in under ett bord och gömmer sig för Leon. Vid varje tillfälle som Leon upprepande tittar fram

bakom väggen och möter Leopolds blick, skrattar Leopold. Observationen redogör även att Leopolds skratt eskalerar vid varje upprepande tillfälle.

Ovannämnda observation titulerad "Skrattandes under bordet" är också ett representativt exempel gällande 1-3 åringars förmåga att sända ut och ta emot leksignaler.

Det rituella ögonmonstret, 4-6 åringar

Tannaz (6 år), James (5,5 år), Mattias (4 år), Molly (5 år) och Lloyd (4,5 år) leker i den stora rutschkanan på gården som tillhör avdelningen. Leken går ut på att den som är högst upp är ögonmonstret och att resterande barn ska försöka ta sig förbi ögonmonstret genom att klättra upp.

Mattias vädjar "Du får inte ta mig" samtidigt som han höjer blicken mot Tannaz som är ögonmonstret. Tannaz svarar leendes "Då får du vara ögonmonstret nu Mattias för du vann!". Molly riktar sig mot Mattias i samma stund och säger "Du får inte ta mig" medan Tannaz tillägger "...men mig får du ta!". Mattias lyckas nudda Tannaz som återigen blir ögonmonster. De andra barnen gör monsterljud men avbryts av Tannaz som ropar med höjd röst "De som blir monster får bara göra ljud! Jag ska låta nu för jag blev monster!". Samtidigt tittar Tannaz på Mattias som fortfarande inte har lämnat platsen längst upp på rutschkanan. "Mattias, du måste åka ner någon gång" påstår Molly. Därefter klättrar hon upp till toppen och väntar på att Mattias ska åka ner. Tannaz tittar med smalnade ögon och allvarsam min på Molly och ropar "Då får du åka ner nu med Molly!". Mollys ögon blir smala samtidigt som hon bestämt lägger armarna i kors och konstaterar "Jag åker inte ner förrän du åker ner...". Lloyd och James ser ut att vara besvärade över vilken riktning leken har tagit och går gemensamt fram till resterande barn med oroliga blickar och allvarliga miner. James säger "Det var faktiskt jag som åkte här först, innan ni kom...". Lloyd tillägger "Jag med...". En konflikt har uppstått och leken mynnar ut.

Det som sker inledningsvis är att Mattias uttrycker att han inte vill bli tagen av Tannaz, ett uttryck som går emot lekens regler och struktur. Mattias vädjan hindrar dock inte leken utan den fortsätter som vanligt tills Mattias inte åker ner för rutschkanan trots att Tannaz kräver det av honom. Stämningen förändras bland barnen, leenden och skratt byts ut mot allvarsamma miner, avsmalnade ögon och armar som läggs i kors. Lloyd och James ser att leken mynnar ut genom att Molly och Tannaz har en pågående dispyt, varpå båda markerar att de hade rutschkanan innan de andra beslagtog den.

"Det rituella ögonmonstret" har koncentrerats utifrån 4-6 åringars leksignaler och överensstämmer med övriga observationers resultat inom samma kodning. Observationerna synliggör generellt att en stor del av 4-6 åringar uppskattar ritualiserade lekar med färdiga mallar i form av regler. När reglerna bryts visar samtliga observationer inom liknande område att 4-6 åringar kan signalera att leken är slut genom att exempelvis lägga armarna i kors, göra ögonen mindre och få en allvarsam uppsyn. Resultatet visar att 4-6 åringar även kan signalera motsatsen till lek med enkla men samtidigt effektfulla medel.

Skrattande allvar, 4-6 åringar

Under en av de varmaste dagarna har några av de äldsta barnen, 4-6 åringarna, fått lämna förskolan och besöka det populära, intilliggande fältet vid skogen.

Sarhad (6 år) står högst upp på en kulle med Kasper (5 år). Plötsligt utbrister Sarhad med en exalterad röst och gnistrande ögon "Jag puttar ner dig!". Kasper skrattar samtidigt som Sarhad puttar ner honom för kullen. Kasper säger "Vi lekte

lavamonster!” leendes och med rosiga kinder. Då hittar Kasper en lång träpinne på marken och riktar den mot Sarhad och säger ”Jag hade ett svärd säger vi! Titta på mitt svärd Sarhad!”. Sarhads ögon blir mindre samtidigt som han stannar upp och tittar på svärdet med något öppen mun tills han svarar befallande ”Ge mig svärdet!”. Kasper tittar leende men samtidigt tveksamt på Sarhad och visar inget tecken på att vilja ge Sarhad svärdet. Sarhad rycker till och utbrister med en mörkare, auktoritär och kraftfull röst ”...jag var kungen! Ge mig svärdet! Jag befäller dig!”. Sarhad lyfter även sin högra hand och pekar med ett finger upp i luften ovanför Kaspers huvud. Kasper ler mot Sarhad och ger honom sitt svärd.

Observationen visar att Kasper skrattar när Sarhad puttar ner honom och att Kasper därefter för lekens handling framåt i form av att tala i dåtid. Sarhad däremot, svarar på Kaspers uttryck genom att istället tala i nutid när han uttrycker ”Ge mig svärdet!”. När Kasper inte inger någon respons på Sarhads begäran och bibehåller svärdet byter Sarhad strategi genom ändrat röstläge, tonläge och tempus. Därefter ger Kasper Sarhad sitt svärd med ett leende.

”Skrattande allvar” är ett annat typiskt exempel som sammanfattar den generella bilden av 4-6 åringars användning av leksignaler och stämmer väl överens med liknande situationer som observerades. Resultatet visar att 4-6 åringar gärna skiftar mellan verklighet och fiktion genom att byta tempus när de kommunicerar, en leksignal som även tyder på ett abstrakt tänkande.

Huvudkategori ickeverbala och verbala strategier

Nedanstående observationer behandlar huvudkategorierna ickeverbala och verbala strategier utifrån observationerna vilka är anpassade efter den ålderskategori observationen avser (se Figur 1).

När tystnaden talar, 1-3 åringar

Det tunga regnet sipprar ner över gården där de yngsta barnen leker en förmiddag. I mitten av gården finns en omfattande sandlåda där följande observation äger rum.

Neo (2 år) befinner sig utomhus på gården med sin kompis Alva (2 år). Båda har varsin hink och spade, tillsammans hivar de vatten från asfalten in i hinkarna. När vattnet tar slut reser sig Alva och blickar ut över gården, därefter reser sig även Neo. Tillsammans vandrar de vidare till nästa pöl utan att säga något till varandra. Alva och Neo upprepar proceduren två gånger tills båda kommer fram till sandlådan och Alva säger ”Inte hå me så...” samtidigt som hon pekar på olika ställen i sandlådan. Därefter går de vidare till nästa pöl.

Under större delen av observationen är det verbala språket nästintill obefintligt mellan Neo och Alva genom att de inte utbyter någon konversation. När Alva informerar Neo om att en specifik del av sandlådan inte erbjuder några vattenpölar blir språket plötsligt verbalt. Hon föreslår sedan att de går vidare till nästa pöl.

Observationen ”När tystnaden talar” är ett övergripande exempel på 1-3 åringars generella användning av ickeverbala -och verbala strategier genom lek och visar att 1-3 åringar föredrar att kommunicera genom ickeverbalt kommunikation vid ritualiserade lekar. Samtidigt visar flera observationer under kodningen *ickeverbala -och verbala strategier* att 1-3 åringar ibland använder något enstaka ord eller någon mening med avsikt att förstärka exempelvis tankar, idéer eller avsikter.

Sörplande, 1-3 åringar

Inne på småbarnsavdelningen finns ett större rum där Leopold (2,5 år) och Calle (2,5 år) sitter vid ett litet bord med en duk, koppar och glas av plast samt tallrikar.

De har ögonkontakt med varandra samtidigt som de slår med plastmuggar mot tallrikarna och skapar ljud. Plötsligt tar Leopold sin mugg och placerar den mot munnen, därefter skapar han sörplande ljud och låtsas dricka ur muggen. Calle har observerat Leopold och skattar förtjust, sedan imiterar han Leopold och för ett glas till sin mun med sörplande och klunkande ljud. Båda tittar på varandra och skrattar högt med glada ögon.

Varken Leopold eller Calle kommunicerar verbalt under leken, däremot kommunicerar de strategiskt genom ljudeffekter som förstärker lekens innehåll. Ljudeffekterna kommunicerar att pojkarna dricker ur muggarna, trots att båda är medvetna om att muggarna är tomma.

”Sörplande” ger en koncentrerad bild av samtliga observationer gällande 1-3 åringars ickeverbala -och verbala strategier. Jämfört med tidigare observation ”När tystnaden talar” visar följande observation att 1-3 åringar generellt kan kommunicera verbalt vid lekar som är av tillåtande karaktär, exempelvis rollspel och rollekar. Av den anledningen har båda observationerna valts med avsikt att belysa och synliggöra kontrasten gällande 1-3 åringars ickeverbala -och verbala strategier beroende på lekens karaktär.

Kroppsspråk, 4-6 åringar

På de äldsta barnens gård finns asfalterade banor med vita streck som ska efterlikna verklighetstroga vägar med övergångsställen, markerade linjer och skyltar. I den intilliggande boden går det att parkera cyklar och dylikt.

Valle (4 år) står utanför boden som innehåller cyklar, trehjulingar och andra transportmedel. Han har hittat en gul kickboard och får samtidigt syn på sin kompis Noel (4 år) som står en bit bort. Då får Valle syn på en identisk kickboard som står bredvid den som han ämnar åka. Valles röst blir exalterad när han leendes ropar ”Kolla! Två samma! Två samma! Två samma!” medan han slår på den lediga kickboarden och skapar ögonkontakt med Noel.

När Valle ser den identiska kickboarden försöker han att kommunicera verbalt med Noel genom att ropa och samtidigt slå med händerna på föremålet som ska uppmärksammas.

Befarande 4-6 åringars ickeverbala -och verbala strategier vid kommunikation genom lek representerar ovanstående observation ”Kroppsspråk” den generella bilden i överensstämmelse med samtliga observationer. Resultaten visar att 4-6 åringar använder ickeverbala -och verbala strategier i jämn utsträckning genom att kombinera dem. Samtidigt visar flera observationer att det kan uppstå missförstånd och brister i kommunikationen, även när en 4-6 åring tillämpar båda strategierna med avsikt att förstärka budskapet eller det som ska kommuniceras.

”Får jag vara med?” 4-6 åringar

Jonathan (5,5 år) och Sarhad (6 år) sitter på golvet i ett av rummen på avdelningen och bygger garage och parkeringshus till leksaksbilarna med hjälp av klossar. På andra sidan rummet sitter Valle (4 år) med en egen bil och betraktar pojkarna och deras lek. Sakta närmar sig Valle de andra pojkarna genom att förflytta kroppen millimeter för millimeter i deras riktning.

”Vi tog ledningen i Frankrike och Tyskland!” säger Sarhad och syftar på bilarna som tävlar och fortsätter berätta ”Dom tog fyrde platsen”. Sarhad tittar på några av bilarna i garaget. Jonathan svarar Sarhad genom att yrka ”Vi tog ledningen”. Valle som sitter på andra sidan mattan närmar sig fysiskt pojkarna med en blick som antyder irritation och konstaterar ”Jag leker med bilarna!” samtidigt som han försöker beslagta Sarhads och Jonathans bilar. Då kommer Gustaf (5,5 år) in i rummet och avbryter den pågående konflikten mellan pojkarna genom att yttra ”Jag kan hjälpa er med att bygga hus!”. Gustaf har gnistrande ögon och ler. Sarhad blir inte övertygad av Gustafs förslag och ropar tydligt med ilsken röst ”Nej det ska du inte!” samtidigt som han puttar bort Gustaf med händerna så att Gustaf tappar balansen och landar på mattan. Gustaf reser sig upp från mattan och säger ”Fast då ska jag bygga ett hus till mig själv!”. Gustaf flyttar på sig och bygger ett hus på andra sidan rummet. Efter en stund närmar sig Gustaf både Sarhad och Jonathan och placerar en bil i deras garage. När Sarhad upptäcker detta utbrister han hastigt ”Nej! Den får stå där isåfall!”.

Den avslutande observationen inleds genom att Sarhad talar i form av dåtid samtidigt som han leker. Valle uttrycker att han leker med bilarna, ett yttrande som inte har någon effekt på pojkarna. Gustaf kommer in och erbjuder Sarhad och Jonathan assistans med bilarna. Sarhad kommunicerar därefter att de inte vill att Gustaf beblandar sig i deras pågående lek och använder fysiska medel med avsikt att avlägsna honom. Gustaf står på sig och hävdar att han ämnar stanna i samma rum och bygga ett eget hus utan pojkarna. Efter en stund närmar sig återigen Gustaf de andra pojkarna och placerar en bil inom deras revir. Dock kompromissar Sarhad jämfört med tidigare scenario och konstaterar att Gustafs bil får stå utanför deras garage.

”Får jag vara med” är ytterligare ett representativt exempel som överensstämmer med övriga observationer befarande 4-6 åringars användning av ickeverbala -och verbala strategier. Återigen visar exemplet att 4-6 åringar kombinerar båda strategierna beroende på vad de vill åstadkomma eller kommunicera. Det övergripande resultatet synliggör även att 4-6 åringar generellt sett använder implicit kommunikation vid överträdelsestrategier vilket nedanstående observation påvisar tydligt.

DISKUSSION

Kommande avsnitt belyser och diskuterar undersökningens resultat och motsättningar i förhållande till dess syfte och frågeställningar vilka är att jämföra yngre och äldre barns kommunikation genom lek. Diskussionsdelen utgörs av teorier inom ämnesområdet, tidigare forskning och egna reflektioner och ställningstaganden. Därefter följer en övergripande metoddiskussion och avslutningsvis framhävs undersökningens didaktiska konsekvenser.

Resultatdiskussion

Samtliga, nedanstående kategorier är hämtade från resultatet utifrån observationerna och utgör grunden för följande avsnitt. De huvudkategorier som redovisas är barns kommunikation genom lek utifrån metakognition/metakommunikation, leksignaler och ickeverbala samt verbala strategier. Varje huvudkategori behandlar och diskuterar de underkategorier som återges i tabellen (se figur 1) utifrån syfte och frågeställningar.

Metakognition och metakommunikation

Utifrån frågeställningen som undrar hur 1-3 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 4-6 åringar ser jag att det förekommer skillnader mellan yngre och äldre barns metakognitiva och metakommunikativa förmågor, samtidigt figurerar tydliga likheter inom varje specifik ålderskategori. Vidare har jag förstått utifrån de yngsta barnens observationer att de har en framstående, gemensam nämnare, nämligen svårigheten att ta emot och bearbeta information utifrån tidigare erfarenheter. Mitt konstaterande tar stöd hos Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 108) som hävdar att utvecklingen av de yngsta barnens metakognitiva förmåga först kräver en utvecklad självmedvetenhet. Leopolds metakommunikativa och metakognitiva förmågor är ännu inte fullt utvecklade vilket förtydligas när han fortsätter att putta på gungbocken med för stor kraft trots att de andra barnen kommunicerar att hastigheten är för hög.

Resultatet från båda observationerna gällande de yngsta barnens metakognitiva-och metakommunikativa förmågor anser jag står i kontrast till resultatet från Engdahls undersökning (2011, ss. 1435-1436). Engdahl finner istället att barn så unga som 21 månader visar på kunskaper att förstå andras perspektiv genom att exempelvis anpassa hastigheten vid gungning av jämnåriga vänner. Resultaten från min undersökning tyder enligt min uppfattning snarare på begränsningar gällande färdigheten att skilja på det egna perspektivet i relation till andra individers perspektiv i ens närhet. De holländska forskarna Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1492) hävdar, i kontrast till Engdahl, att barns metakognitiva-och metakommunikativa förmågor är obefintliga innan de har fyllt tre år. Således råder det delade erfarenheter och perspektiv inom området. Exemplet från Engdahls undersökning (2011 ss. 1435-1436) där två pojkar gungar varandra påminner mycket om min observation som skildrar hur Leopold ger fart åt gungbocken utan att bekräfta de andra barnens vädjan att sänka hastigheten, är 2,5 år jämfört med flickan som är 2 år. Utifrån denna undersökning bedömer jag att det inte går att generalisera eller befästa någon specifik ålder i avseende med kognitiv eller kommunikativ mognad.

Den andra observationen på småbarnsavdelningen besvarar också frågeställning gällande hur 1-3 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 4-6 åringar. Jag ser tydliga tecken på att Alfons föredrar att kommunicera med hjälp av kroppsspråk och diverse ansiktsuttryck under ett möte med en vän i samma ålder. Min upptäckt stöds av författarna Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014 s. 45) som förklarar att det faktum att Alfons föredrar att använda kroppsspråk kan tolkas som kompensering eftersom hans verbala språk

ännu inte är fullt utvecklad. Min poäng är dock att det andra barnet, Neo inte bekräftar Alfons önskemål om att vilja att leka vilket tyder på att den metakognitiva och metakommunikativa förmågan ännu inte är utvecklad till sin fulla potential. När Alfons utbrister ”Neej! Neej! Neej!” försöker han demonstrativt kommunicera till Neo att han också vill ta del av kartan och undersöka den närmare. Dessutom kommunicerar Alfons att Neo ska avbryta sitt avlägsnande från bordet och istället stanna kvar genom att vifta med armarna, med andra ord försöker han förstärka kommunikationen genom att använda kroppen som redskap. Även om jag ser att resultaten från observationerna visar att yngre barns metakognitiva och metakommunikativa förmågor inte alltid är fulländade i jämförelse med äldre barn, framhäver Engdahl (2011, s. 1421) att det nödvändigtvis inte behöver innebära att yngre barns kommunikation är mindre komplex. Tvärtom ser Engdahl stor potential till metakognition och metakommunikation genom att de yngsta barnen använder kroppsspråk och andra alternativa, kompletterande sätt att kommunicera med avsikt att förmedla det egna perspektivet och samtidigt sträva efter en förståelse gentemot andras perspektiv.

Hur kommunicerar isåfall 4-6 åringar med varandra genom lek i jämförelse med 1-3 åringar? Beträffande resultaten gällande de äldsta barnens metakognitiva och metakommunikativa färdigheter, 4-6 åringarna, märker jag tydliga skillnader i jämförelse med de yngsta barnen, 1-3 åringarna. För det första bedömer jag att äldre barn inte har samma behov av att förstå andras perspektiv eller göra de egna perspektiven förstådda med användning av kroppsspråk, gester och andra fysiska uttryck, ett konstaterande vilken även forskarna Whitebread och O’Sullivan (2012, s. 198) ställer sig bakom. Forskarna menar att äldre barn istället anammar metakognition och metakommunikation genom att tillämpa andra strategier, exempelvis förhandling. När Sarhad betraktar Valle och Gustafs reaktioner uppfattar jag att han förmodligen inser att de inte är lika intresserade av att sopa. Därigenom bestämmer Sarhad att han behöver byta strategi och istället utgå ifrån deras perspektiv genom att föreslå en annan lek. När Gustaf föreslår att de kan åka rutschkana istället besvaras förslaget genom att samtliga pojkar springer iväg mot rutschkanan. Resultaten från min undersökning bekräftar därmed att äldre barn finner det enklare att förstå och tolka varandras kroppsspråk utifrån tidigare erfarenheter samt utnyttja förhandlingsfärdigheter till deras eller andras fördel. Mitt resonemang tar stöd genom författarna Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 56) som betonar vikten av ett gemensamt fokus när barn förhandlar under leksituationer. Framförallt metakognition bidrar till förmågan att tänka om det egna tänkandet, en betydelsefull faktor i avseende med förhandlingsstrategier. Dessutom yrkar Whitebread och O’Sullivan (2012, s. 202) att äldre barn, jämfört med yngre barn, kan reglera det egna tänkandet och beteendet både hos sig själva men även hos andra genom metakognition eller metakommunikation. Med andra ord ser jag att Sarhad reglerar de egna tankarna genom att förhandla för att i sin tur reglera Gustafs tankar med avsikten att båda ska nå ett gemensamt mål, en viktig fortsättning för lekens överlevnad.

Utifrån observationen där Danielle och Molly leker att de är katter ser jag tydliga tendenser gällande hur båda flickorna kommunicerar vad de gör under lekens gång, således har de enligt min uppfattning anammat den metakommunikativa färdigheten. Dessutom visar Molly på förmågan att tänka metakognitivt när hon morrande närmar sig Danielle och kommunicerar att hon inte behöver vara rädd för att bli uppäten, ett påstående som stärker min uppfattning och bevisar att Molly kan inta andras perspektiv. Molly kommunicerar att Danielle inte behöver vara rädd för att bli uppäten, ett påstående som visar att Molly kan förstå andras perspektiv vilket visar på metakognitiv förmåga. En intressant faktor jag finner är dock att flickorna som är 5 respektive 5,5 år använder mycket mer metakommunikation än vad Jensens undersökning (2008, s. 331) visar. Forskaren ser motsatta tendenser, nämligen att 5-åringar brukar vara restriktiva när det gäller kommunikation om det kommunicerade via lek. Istället hävdar Jensen

att äldre barn har förmågan att tänka fram eventuella intentioner vännerna har genom leken utan att behöva kommunicera tänkandet eller görandet. Resultatet från min undersökning visar motsatsen till Jensens perspektiv, att äldre barn i själva verket nyttjar metakommunikation i större utsträckning än det som tidigare befarats.

Leksignaler

Utifrån resultatet från samtliga observationer framgår det tydligt för mig att barn, oavsett ålder, har förmågan att sända ut leksignaler men även tyda andras leksignaler. Ett skildrande exempel är när både Alfons och Fredrik skrattar och signalerar beteendet att det som sker är lustfyllt vilket resulterar i att en tredje pojke, Elis, närmar sig leken genom att imitera Alfons och Fredrik. Även den andra observationen märker jag har många, liknande egenskaper i jämförelse med Alfons, Elis och Fredriks leksituation. Min uppfattning är att Leopold har övertaget eftersom han är medveten om att Leon inte har sett honom gömma sig tills Leon plötsligt ser Leopold, en situation som utlöser skratt hos Leopold. Leon signalerar att han är med på leken genom att låtsas leta efter Leopold, trots att båda vet att de har skapat ögonkontakt. En gemensam nämnare utifrån de yngsta barnens observationer är imitation, en vanligt förekommande leksignal i vilken även Engdahl lyfter fram utifrån hennes undersökning (2011, s. 1424). Forskaren framhäver att tidigare forskning visar att de yngsta barnen i förskolan, 1-3 åringar, föredrar att upprepa imitera varandra och på så vis skapa en gemensam kultur med ett unikt kommunikationssätt. Anledningen till att de yngsta barnen signalerar lek genom upprepa imitationer går att härleda ända till spädbarnsåldern där föräldrar leker tittut-lekar vid blöjbyte, samtidigt som de ler, skrattar och spärrar upp ögonen (Bruce 2010, s. 111).

En intressant aspekt gällande yngre barns leksignaler och äldre barns leksignaler som besvarar båda syftets frågeställningar är när barnet bestämmer att avlägsna sig själv från leken. När Leon och Leopold, 3 och 2,5 år har upprepat leken fyra gånger väljer Leon att okommenterat lämna Leopold och gå vidare till nästa aktivitet. Även Engdahls undersökning (2011, ss. 1436-1437) finner i jämförelse med min undersökning att de yngsta barnen i förskolan signalerar att de inte har för avsikt att fortsätta leka genom att vända ryggen till vännerna och gå iväg i motsatt riktning. Både jag och Engdahl ser dessutom att de andra jämnåriga vännerna inte verkar påverkas negativt eller ifrågasätta den avlägsnade vännens beslut. Trots att Leopold ser att Leon vänder ryggen till och går iväg från den pågående leken, uppfattar jag utifrån resultatet att han inte tar illa vid.

Däremot upptäcker jag genom observationen som berättar hur de äldsta barnen leker ögonmonster att det inte alltid räcker med att vända ryggen till och lämna platsen när lusten till lek förtvinar. Tvärtom kräver situationen att pojkarna Lloyd och James (5 år och 6 år) förhandlar, motiverar och argumenterar sin ståndpunkt, det faktum att de var på rutschkanan före de andra barnen. Enligt min mening tenderar äldre barn att förtydliga när de inte har avsikten att fortsätta leka genom att exempelvis yttra "Jag är inte med längre..." vilket även Jensens undersökning påvisar (2007, s. 88). Min teori är dock att James som är 6 år har lärt sig utifrån tidigare erfarenheter att undvika sådana yttranden eftersom han är intresserad av att behålla rutschkanan. Istället lyckas James motivera anledningen till att de andra barnen ska lämna rutschkanan utan att behöva hävda att han inte vill leka längre. James använder även tydliga signaler som indikerar motsatsen till lek, blicken blir allvarsam och leendet försvinner. Min tes stärks av både Jensens och Engdahls undersökningar där resultaten säkerställer att leenden indikerar att barnets behov och välmående är tillgodosedda vilket i sin tur, bjuder in till samspel och lek (Jensen 2008, s. 158; Engdahl 2011, s. 1428).

Följande exempel besvarar frågeställningen rörande hur 4-6 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 1-3 åringar. Allteftersom leken med ögonmonstret fortlöper uppfattar jag att det sker ett konstant utbyte och konstaterande av regler bland barnen. Leken som illustreras är vanligt återkommande bland barnen och har därmed tydliga, färdigkonstruerade regler som följs. Enligt min uppfattning och erfarenhet utifrån resultatet riskerar leken nämligen att förtvina och upplösas vid avsaknad av regler. När Mattias börjar utmana och tänja de befintliga reglerna som stabiliserar lekens grund genom att hävda att inga av barnen får ta honom, är den stundande upplösningen ett faktum. Tannaz och Molly imiterar Mattias genom att utmana reglerna vilket ökar anspänningen i gruppen. Min slutsats kan förklaras utifrån Jensens tes (2013, ss. 131-132) vilken fastställer att barn föredrar ritualiserade lekar som exempelvis ögonmonstret eftersom den följer en färdig mall med etablerade regler. Samtidigt belyser de holländska forskarna Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Booms att ritualiserade lekar ofta framförs av kommunikation i form av procedurer, selektiva urval och befallningar. Forskarnas resultat ger belägg för min upptäckt att den typen av kommunikation har en hämmande effekt på barns lek medan fria, tillåtande tolkningar ofta ger upphov till positiva effekter (Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Booms 2016, s. 1493). Med andra ord inser jag att det råder både fördelar och nackdelar med ritualiserade lekar beroende på kommunikationens karaktär, antingen om den är styrande eller tillåtande.

Utifrån den avslutande observationen hos de äldsta barnen, 4-6 åringar, ser jag ett tydligt exempel på hur leksignalerna varierar beroende på lek som skiftar mellan verklighet och fiktion, ett fenomen som förstärks genom kommunikation bestående av olika tempus. När Sarhad puttar ner Kasper nerför kullen talar Sarhad i nutid medan Kasper är den första att därefter signalera lek genom att växla till dåtid och skratta. Konsten att kunna skifta mellan fantasi och verklighet tydliggörs genom att ändra tempus under lekens gång, en förmåga som är utmärkande bland de äldsta barnen i förskolan enligt Jensen (2007, s. 46). I jämförelse med observationen på småbarnsavdelningen där Leon och Leopold, 3 år samt 2,5 år, leker tittut, signaleras inte kontrasten mellan verklighet och fiktion på samma vis som hos de äldre pojkarna Sarhad och Kasper.

Ytterligare en intressant iakttagelse jag finner från de äldsta pojkarnas lek och som besvarar frågeställning gällande hur 4-6 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 1-3 åringar är när Kasper hittar ett svärd som Sarhad vill beslagta. Dock inser Sarhad att han behöver byta tempus eftersom Kasper blir förvirrad då hans abstrakta tänkande förknippar nutid med verklighet och dåtid med fiktion. Min tolkning är att Sarhad förstår i det ögonblicket att han behöver ändra strategi och skiftar från nutid till dåtid samtidigt som röstläget och tonen förändras. Lesignalerna redovisar enligt min uppfattning att det som händer är på låtsas varpå Kasper ger Sarhad svärdet. Jag ser att resultatet från min undersökning går att koppla till Garveys teori som finner att barn kan växla röst-och tonläge mitt under en pågående lek och därigenom kommunicera att det är på låtsas (Jensen 2013, s. 127). Dock tillför Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014, s. 56) en intressant aspekt som går att bygga vidare på Garveys teori om barns röst-och tonläge. Författarna menar att äldre barn ibland provar att ändra röstläge och växla mellan olika karaktärer med avsikt att testa diverse maktkonstellationer samt behålla status. Sarhads befallande strategi gentemot Kasper bedömer jag är ett uppenbart exempel där leksignaler även kan användas i form av makt.

Ickeverbala och verbala strategier

Följande del besvarar frågeställningen som undrar hur 1-3 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 4-6 åringar. Enligt min åsikt indikerar resultatet att de yngsta barnens kommunikation huvudsakligen är ickeverbal, dock ser jag att det uppstår tillfällen då

de använder ett ord med syfte att förtydliga eller förstärka det som vill kommuniceras. Tvååringarna Neo och Alvas verbala språk är begränsat på grund av deras unga ålder. Merparten av leken sker ickeverbalt och rituellt, samtidigt signalerar sammanhållningen mellan dem båda att de har ett gemensamt strävansmål, nämligen att fylla hinkarna med vatten. När Alva är färdig reser hon sig utan att kommunicera var hon ska gå, Neo följer efter oavsett. Däremot märker jag att den ickeverbala leken vänder när Alva plötsligt uttrycker några ord som för lekens handling i en annan riktning. I Engdahls undersökning (2011, s. 1427) stärks min tes beträffande att unga barn gärna kombinerar ickeverbal och verbal kommunikation. Samtidigt betonar Engdahl att de allra yngsta barnen oftast kommunicerar ickeverbal med undantag om de behöver använda ett ord med avsikt att förtydliga något.

Även den andra observationen på småbarnsavdelningen besvarar frågeställningen angående hur 1-3 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 4-6 åringar. Jag ser att resultatet pekar på de yngsta barnens förmåga att kommunicera ickeverbal med framgång. Vännerna Calle och Leopold, båda 2.5 år, leker att de äter vid matbordet utan att kommunicera verbalt. De använder sörplande ljud, de slår med tallrikar och glas mot varandra samtidigt som de har ögonkontakt och skrattar. Leken är enligt min uppfattning ickeverbal, dock visar observationen att pojkar skapar en handling genom ljudeffekter, imitation och skratt. De holländska forskarna Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom (2016, s. 1492) finner i motsats till mig att summan av att de yngsta barnens språk inte är fullständigt utvecklat har negativ inverkan på lekens komplexitet. Forskarna menar att den verbala kommunikationen ökar kvalitén på exempelvis rollekar eller låtsaslekar jämfört med ickeverbal kommunikation. Jag anser att forskarnas resonemang är rimlig, samtidigt är det väsentligt att betona Pramling Samuelssons och Asplund Carlssons motargument där de konstaterar att barns kommunikation först får möjlighet att utmanas och utvecklas vid meningsfull lek (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson 2014, s. 45).

Valle 4 år är yngst på de äldre barnens avdelning och visar tendenser som är vanligt förekommande bland de yngsta barnen, 1-3 åringar. Han ser ett objekt som han vill att Noel ska få ta del av och förtydligar avsikten genom att slå med handen på kickboarden. Samma procedur sker även i Engdahls undersökning där ett av barnen pekar och klappar på en gunghäst med förhoppningen att vännen ska ansluta (Engdahl 2011, s. 1427). Samtidigt erfar jag att Valle växlar från ickeverbal-till verbal kommunikation omgående när Noel inte ger någon respons. Dock märker och upplever jag utifrån observationen att Valles kommunikativa intentioner är otydliga. Antingen vill han förmedla att kickboarden är identisk med den kickboard han har beslagtagit, eller så vill han förmedla att Noel också kan få åka kickboard. Av den anledningen har de holländska forskarna en poäng i relation till min iakttagelse gällande det ofullständiga språkets negativa effekt på lekens kvalitet (Vriens-van Hoogdalem, de Haan och Boom 2016, s. 1492). Scenariot slutar nämligen med att Valle lämnar Noel då han inte får fram det budskap som ska förmedlas.

I den avslutande observationen på de äldsta barnens avdelning sker huvudsakligen verbal kommunikation och besvarar frågeställningen gällande hur 4-6 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 1-3 åringar. Enligt min åsikt är det uppenbart att Valle försöker använda en vanligt förekommande överträdelsestrategi genom att hävda äganderätt över bilarna gentemot Sarhad och Jonathan. Däremot märker jag att Valles strategi avbryts abrupt när Gustaf äntrar rummet och erbjuder Sarhad och Jonathan hjälp med att bygga hus. Jag finner det intressant att Gustafs erbjudande också är en överträdelsestrategi vilken implicerar att han också vill leka med Sarhad och Jonathan. Min upptäckt styrks även av Jensen (2013, ss. 191-192) som menar att barn tenderar att kommunicera genom verbala metoder när

de vill delta i en pågående lek. Valle och Gustafs verbala kommunikation är utvecklad till den grad att båda kan tillämpa verbala metoder vid överträdelsestrategier jämfört med yngre barn, 1-3 åringar, vilka oftare använder ickeverbala strategier. Gustafs och Sarhads lek är tvetydig eftersom den är till synes fri men samtidigt präglad av konkreta mål och uppgifter. Min åsikt är att lekens tvetydighet förvirrar Jonathan som inledningsvis prövar en verbal överträdelsestrategi vilken inte uppskattas av Sarhad. Jonathans förvirring kan förklaras utifrån Whitebreads och O'Sullivan's undersökning (2012, s. 1500) som finner att det råder skillnader gällande användandet av ickeverbal respektive verbal kommunikation beroende på lekens karaktär. Forskarna yrkar att lekar vars mål och syften är tydliga ofta resulterar i större användning av ickeverbal kommunikation. Om leken däremot är av mer fri karaktär och tillåtande natur, anser jag att det stimulerar barns verbala kommunikation. Således kan Jonathans ickeverbala strategi, där han okommenterat närmar sig Jonathan och Sarhad samtidigt som han placerar en bil i deras garage, vara ett tydligt exempel utifrån forskarnas tes.

Motsättningar

Utifrån studiens resultat råder det motsättningar gentemot tidigare forskning och teorier. Ett tydligt exempel är observationen som skildrar de tre yngre barnen, Calle 2,5 år och Lisen 2 år när de gungas på gungbocken av Leopold 2,5 år. Resultatet visar att förmågan till metakognition och metakommunikation inte nödvändigtvis är beroende av ålder vilket tidigare vetenskapliga undersökningar har visat, i det här fallet Engdahls studie (2011). Det som är mest intressant och motstridigt är dock det faktum att Lisen är yngst av deltagarna, trots det påvisar hon större metakognitiv och metakommunikativ förmåga jämfört med Leopold som är ett halvt år äldre. Ytterligare en motsättning gällande de äldre barnens, 4-6 åringarnas, metakommunikativa och metakognitiva förmågor är att Molly 5 år och Danielle 5,5 år visar på behovet att ständigt kommunicera vad de tänker och kommunicerar. Anledningen till att jag finner resultatet motstridigt grundas utifrån Mikael Jensen (2013, ss.136-137) och de internationella forskarna Whitebreads och O'Sullivan's undersökning (2012, s. 203) vilka anser att den vanligast förekommande kommunikationen under äldre barns lek är implicit kommunikation. Min studie visar istället att Molly och Danielle använder explicit kommunikation under hela leken, ett resultat vilket går emot forskarna Whitebred och O'Sullivan's resultat samt författaren Jensen. Samtidigt är det av största vikt att inte generalisera ett enstaka fall då jag endast utgår från en observation.

Hittills har jag nämnt några motstridigheter och motsättningar utifrån studiens resultat, samtidigt vill jag framhäva en företeelse och kommunikativ aspekt som inte nämndes bland tidigare forskning men trots det förekom bland resultatet. Flera forskare är överens om att leenden och skratt indikerar välmående, signaler som även bjuder in till lek och skapar gemenskap och samförstånd (Jensen, 2008, s. 158; Engdahl 2011, s. 1428; Knutsdotter Olofsson 2009, s. 76). Jag motsätter mig inte forskarnas perspektiv, däremot finner jag att det råder en avsaknad av signaler vilka indikerar motsatsen till lek, signaler som visar att barn inte har för avsikt att leka. Några vanligt förekommande signaler utifrån min studie som indikerar att barn inte vill leka är att ögonen blir mindre och avsmalnas, armarna läggs i kors och uppsynen blir allvarlig. Beträffande ickeverbala och verbala strategier ser jag inga exempel utifrån resultatet på överträdelsestrategier bland 1-3 åringarna vilket medför att jag inte kan dra några slutsatser beträffande den specifika punkten. Däremot visar observationen mellan tvååringarna Alva och Neo tendenser till verbala strategier när Alva plötsligt väljer att verbalt uttrycka en mening från att den verbala kommunikationen mellan dem har varit obefintlig. Enligt min uppfattning kan Alvas plötsliga uttryck tolkas som strategiskt eftersom hon visar på tendenser som signalerar att hon vill styra leken i en viss riktning. Dock är det viktigt att återigen

poängtera det faktum att resultatet inte kan generaliseras utan endast skildrar hur verbala strategier kan företas på en avdelning för 1-3 åringar.

Diskussionsavslut

Uppsatsens syfte har varit att synliggöra hur yngre barn (1-3 år) kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn (4-6 år) och deras sätt att kommunicera genom lek. Vidare har avsikten med uppsatsen varit att få djupare kunskap kring barns kommunikation genom lek men även hur kommunikationen ter sig olika beroende på barnens ålder och kognitiva mognad. Min mening med uppsatsen har även varit att förskollärare ska ha tillgång till undersökningen och förhoppningsvis erhålla ökad kunskap om hur avancerad barns kommunikation kan vara genom lek. Utifrån syfte har jag erhållit djupare kunskap kring barns kommunikativa förmågor genom lek, kunskap vilken även berikar mig inför mitt kommande yrke som förskollärare. Samtidigt är min förhoppning att yrkesverksamma förskollärare ska inspireras och berikas av uppsatsen till den grad att den tidigare, något förenklade synen på barns kommunikation genom lek, förändras till det bättre.

Som svar på frågan hur 1-3 åringar kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med 4-6 åringar är slutsatsen som kan dras av studien att 1-3 åringar använder kommunikation i form av kroppsspråk, gester och ansiktsuttryck i högre utsträckning än 4-6 åringar. Anledningen till att de yngsta barnen föredrar kroppsspråk beror på det faktum att deras verbala språk ännu inte är utvecklad till dess fulla potential jämfört med de äldsta barnen. Därmed är min slutsats att de yngsta barnen använder ickeverbal kommunikation och kroppsspråk som ett komplement till den begränsade språkförmågan. Ytterligare kan jag med säkerhet konstatera att 1-3 åringars metakognitiva och metakommunikativa förmågor också är begränsade i jämförelse med 4-6 åringar. Resultatet visar att förmågan att förstå andras perspektiv genom tänkande och kommunicerande även hänger ihop med barnets medvetenhet om självet eller jaget.

Hur kommunicerar då 4-6 åringar med varandra genom lek i jämförelse med 1-3 åringar? Slutsatsen utifrån studien är att 4-6 åringar, de äldsta barnen, har förmågan att koppla ihop tid med det abstrakta. Av den anledningen visar resultatet att de äldsta barnen kan kommunicera och signalera kontrasten mellan verklighet och fiktion genom att växla mellan nutid och dåtid under pågående lekar. Vidare visar resultatet att äldre barn även kan använda leksignaler med avsikt att kontrollera lekens utveckling till deras eller andras fördel. Jag ser dessutom att 4-6 åringar visar på behov av metakommunikation under exempelvis rollekar, en upptäckt som går emot tidigare teorier om äldre barns användande av explicit och implicit kommunikation. Istället visar resultatet från min undersökning att äldre barn använder explicit kommunikation i högre utsträckning än implicit kommunikation.

Metoddiskussion

Metoden har valts utifrån studiens syfte vilken är att synliggöra hur yngre barn (1-3 år) kommunicerar med varandra genom lek i jämförelse med äldre barn (4-6 år) och deras sätt att kommunicera genom lek. Anledningen till att metoden utgörs av observationer grundas utifrån syftets undersökningsperspektiv vilka är att synliggöra, jämföra och undersöka. Observationer är således den mest lämpade metoden i relation till det studien vill undersöka och frågeställningarna. Även om val av metod huvudsakligen har haft givande resultat uppstod en situation där observationen fick avbrytas. Jag var ute i skogen med avsikt att observera de äldsta barnen, dock hade det uppstått ett missförstånd mellan mig och förskollärarna då de konstant var närvarande i barnens lek och pratade med barnen. Även om förskollärarnas avsikt var väl menad gick det inte att observera barnen eftersom min poäng var att fokusera på barns kommunikation i relation till varandra, inte till förskollärarna. Missförståndet hade antagligen gått att undvika om jag hade informerat förskollärarna ytterligare en gång inför observationen i skogen, en lärdom jag kommer ha stor nytta av i framtiden.

Ytterligare en nackdel med observationer är att man är beroende av ett antal närvarande barn på avdelningen. En av dagarna jag var på de 4-6 åringarnas avdelning saknades ett stort antal barn på grund av ledighet eller sjukdom, vilket dessvärre kan ha haft negativ effekt på studiens reliabilitet. Totalt var 9 av 13 barn inskrivna på avdelningen av de barn jag hade vårdnadshavares tillåtelse att observera. Samtidigt är det viktigt att poängtera att jag medvetet och konsekvent har avstått från att generalisera och hävda att resultatet är representativt, det är således bara två avdelningar som medverkar i undersökningen. Meningen är istället att illustrera hur barns kommunikation genom lek kan se ut bland 1-3 åringar respektive 4-6 åringar. Gällande studiens validitet har jag inför varje observation utgått från specifika underkategorier för att försäkra att undersökningen utgår från syfte och frågeställningar och därmed håller sig till ämnet. Underkategorierna var metakognition/metakommunikation, leksignaler och avslutningsvis ickeverbal/verbal kommunikation. Eftersom barns kommunikation är så omfattande krävdes underkategorier för att vidmakthålla studiens validitet.

Min förförståelse av observationer som metod var utifrån tidigare erfarenheter att barn har rättigheter likaså behov att få informeras om min roll som observatör. Då jag hade haft verksamhetsförlagd utbildning på en av avdelningarna medförde det att jag behövde distansera mig själv gentemot barn och förskollärare för att förstärka studiens tillförlitlighet. Jag förklarade för barnen att jag inte var på avdelningen i egenskap av förskollärare eller student, istället var syftet att studera barnen när de leker. Det krävde i sin tur att barnen inte fick prata med mig när de såg att jag antecknade i blocket utan skulle istället ignorera mig. Barnen förstod situationen utan några problem och observationerna kunde genomföras utan avbrott eller distraktion.

Trots att jag huvudsakligen är nöjd med metoden finns det alltid utrymme för förbättringar. I efterhand förstår jag att det råder stora kognitiva och kommunikativa skillnader inom varje ålderskategori. Med andra ord är det stor skillnad på en 1-åring i jämförelse med en 3-åring respektive 4-åringar och 6-åringar, konsekvensen av det omfattande åldersspannet medför att resultatet kan upplevas övergripande och generellt. Samtidigt kan jag tillägga att observationer av varje ålder inom kategorin 1-6 åringar hade varit för tidskrävande att genomföra. Dock finns det alltid möjligheter inför kommande studier att avancera inom ämnet och studera varje ålders kommunikation genom lek på en mer detaljerad nivå. Dessutom var förskolan där observationerna genomfördes uppdelad utifrån åldrarna 1-3 och 4-6, en betydande faktor i avseende med ålderskategorierna. Ytterligare en förbättring gällande metoden hade varit att utföra observationer under flera dagar, inte bara två dagar. För det första hade förmodligen

antalet inskrivna barn ökat och kanske gett upphov till nya, intressanta konstellationer av barn. För det andra hade studiens reliabilitet ökat om det fanns fler barn att observera under flera dagar än totalt två.

Didaktiska konsekvenser

Vilken nytta kan förskollärare ha av min studie? Inledningsvis vill jag återknyta till Jensens citat under inledningen som framförde att somliga förskollärare under vissa omständigheter har en förenklad bild av hur komplex barns kommunikation genom lek är. Förhoppningsvis kan min studie ge förskollärare konkreta exempel och skildrande bevis på hur 1-3 åringar respektive 4-6 åringar kommunicerar vid lek men även vilka kommunikativa förmågor som är mest utmärkande utifrån varje ålderskategori. Vidare kan förskollärare inspireras att utmana och stimulera barns kommunikation på nytänkande, kreativa sätt än vad de tidigare har utifrån läroplanens strävansmål. Jag vill återigen belysa utdraget från Lpfö 98 (rev.2016, s. 6) som redogör att förskolan vara en levande social och kulturell miljö som stimulerar barnen att ta initiativ och som utvecklar deras sociala och kommunikativa kompetens. Leken ska vara en central arena för lärande i förskolans verksamhet, lärande i form av förmågor som kommunikation och social kompetens är inga undantag.

Vidare kan min studie ge upphov till andra undersökningsområden, exempelvis barns kommunikation genom konflikthantering eller barns kommunikation vid lämning och hämtning. Dokumentation är en viktig del av förskollärares arbete inom verksamheten och observationer är ett ypperligt sätt att få en helhetsbild om något behöver utvecklas eller förbättras. Ytterligare exempel på hur denna studie kan komma till användning för förskollärares dokumentation är om han eller hon vill undersöka hur kommunikationen skiljer sig mellan 3-åringar på en åldershomogen avdelning i jämförelse med en åldersblandad avdelning bestående av 1-6 åringar.

Avslutningsvis är min förhoppning att förskollärare ska erhålla större förståelse för barns kommunikation genom lek och ser den otroliga utveckling som barn går igenom från 1-års ålder till övergången mellan förskola och förskoleklass vid 6-års ålder. Dessutom är min strävan att förskollärare ska inspireras till att ge barn alternativa redskap för kommunikation och därmed stimulera kommunikationsområden som behöver utvecklas. Ett exempel kan vara att utmana 4-6 åringar att samtliga barn och behörig personal under en timmes tid ska prova att endast kommunicera via kroppsspråk, ansiktsuttryck och gester. På småbarnsavdelningen kan förskollärare istället betona barnens kroppsspråk och omvandla det till meningar. Om Alfons, 1,5 år, exempelvis blir ledsen när Neo 2 år, lämnar honom med kartan, kan förskolläraren tillsammans med Alfons försöka sätta ord på händelsen och Alfons kroppsspråk. Det finns oändliga möjligheter, bara förskolläraren är medveten och vågar se på barns kommunikation med nya glasögon.

Vidare forskning

Förslag på vidare forskning inom området kan vara att jämföra hur barn kommunicerar med förskollärare i jämförelse med jämnåriga vänner. Dessutom hade det varit intressant att studera hur förskollärare påverkar barnens kommunikation och huruvida förskollärare är medvetna om hur de kommunicerar med barn. Ett avslutande förslag att undersöka närmare hade varit barns överträdelsestrategier, ett område vilken jag fann fascinerande och framförallt vanligare än vad jag tidigare hade förmodat.

REFERENSER

- Anne-Greth Vriens-van Hoogdalem, Dorian M. P. de Haan & Jan Boom (2016) The role of language ability in young children's cooperation during play and collaborative interactions, *Early Child Development and Care*, 186 (9), ss.1491-1504. Tillgänglig: <http://dx.doi.org/10.1080/03004430.2015.1108312> [2017-04-04]
- Arndt, Sten (2014). Gamla och nya lekteorier. *Förskolan*. <http://forskolan.se/gamla-och-nya-lekteorier/> [2017-03-30]
- Bruce, Barbro. Lek och språk. I Riddersporre, Bim & Persson, Sven (red.) (2010). *Utbildningsvetenskap för förskolan*. 1. utg. Stockholm: Natur & kultur
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Engdahl, Ingrid (2011). Toddler interaction during play in the Swedish preschool. *Early Child Development and Care*, 181 (10), ss.1421-1439. Tillgänglig: <http://dx.doi.org.lib.costello.pub.hb.se/10.1080/03004430.2010.533269> [2017-04-04]
- Fejes, Andreas & Thornberg, Robert. Kvalitativ forskning och kvalitativ analys. I Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Hermerén, Göran (2011). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://publikationer.vr.se/produkt/god-forskningssed> [2017-04-13]
- Jensen, Mikael (2007). *Lärande och låtsaslek: ett kognitionsvetenskapligt utvecklingsperspektiv*. Licentiatavhandling Göteborg : Göteborgs universitet, 2007
- Jensen, Mikael (2008). *Kognitiv utveckling och låtsaslekens mysterier*. Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008
- Jensen, Mikael (2013). *Lekteorier*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Jensen, Mikael. Transfer: en nödvändighet för låtsaslek? I Jensen, Mikael & Harvard, Åsa. (red.) (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Kihlström, Sonja. Observation som redskap. I Björkdahl Ordell, Susanne & Dimenäs, Jörgen (2007). *Lära till lärare: att utveckla läraryrket - vetenskapligt förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Knutsdotter Olofsson, Birgitta. Vad lär barn när de leker? I Jensen, Mikael & Harvard, Åsa. (red.) (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Löfdahl, Annica. Maktspel i lekdiskurser. I Jensen, Mikael & Harvard, Åsa. (red.) (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Pramling Samuelsson, Ingrid & Asplund Carlsson, Maj (2014). *Det lekande lärande barnet: i en utvecklingspedagogisk teori*. 2. uppl. Stockholm: Liber

Roos, Carin. Att berätta om små barn-att göra en minietnografisk studie. I Löfdahl, Annica, Hjalmarsson, Maria & Franzén, Karin (red.) (2014). *Förskollärarens metod och vetenskapsteori*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Skolverket (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö 98* [Ny, rev. utg.]. Stockholm: Skolverket

Thornberg, Robert & Forslund Frykedal, Karin. Grundad teori. I Fejes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Welén, Therese. Historiska perspektiv på lek. I Jensen, Mikael & Harvard, Åsa. (red.) (2009). *Leka för att lära: utveckling, kognition och kultur*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Whitebread, David & O'Sullivan, Lisha (2012). Preschool children's social pretend play: supporting the development of metacommunication, metacognition and self-regulation. *International Journal of Play*, 1 (2), ss.197-213

BILAGA 1

Hej!

Mitt namn är Olivia Kyllergård och för närvarande läser jag min sista termin på Förskolläraryrket vid Högskolan i Borås. Samtidigt som jag är inne på min sista termin är mitt examensarbete i full gång. Det ämne som jag har valt att undersöka är kommunikationens betydelse vid lek och jämföra hur 1-3 åringar kommunicerar genom lek jämfört med 4-6 åringen och vice versa. Jag är även intresserad av att undersöka vad som utmärker 1-3 åringars sätt att kommunicera jämfört med 4-6 åringar genom leken. För att besvara frågorna kommer jag behöva observera barn i olika åldrar i leksituationer, både inomhus och utomhus. Observationerna kommer att ske under två dagar sammanlagt och kommer utföras genom att jag gör anteckningar på hur barnen kommunicerar i lek, både inne och utomhus. Inför observationerna kommer jag att skicka ut ett informationsbrev med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer som jag utgår från samt medgivablanketter till vårdnadshavarna för att fråga om deras tillåtelse att observera deras barn. Vårdnadshavarna har två veckor till sitt förfogande att ta del av det bifogade informationsbrevet och skriva under medgivandebblanketterna om de önskar. När alla dokument har samlats in och jag har fått tillåtelse att observera på förskolan planeras observationerna äga rum under vecka 16.

Eftersom jag utgår ifrån Vetenskapsrådets forskningsetiska principer kommer alla uppgifter i undersökningen behandlas med största varsamhet så att ingen obehörig kan ta del av dem. Ytterligare kommer de uppgifter som framkommer genom undersökningen enbart användas för denna undersökningens syfte. Alla uppgifter kring deltagarna i undersökningen kommer att vara konfidentiella, alltså kommer fiktiva namn användas på barn och förskola så att allas identiteter skyddas. Det är viktigt att tillägga att barnens deltagande är frivilligt och att de får avbryta observationen när de vill utan någon vidare förklaring. Jag kommer gå ut med informationen i god tid inför observationerna så att barnen är medvetna om detta. Om ni har några frågor eller funderingar är ni välkomna att kontakta mig eller min handledare för mer information.

Med Vänliga Hälsningar,

Student: Olivia Kyllergård, XXXX XXXX
Handledare: Regina Enedahl, XXXX XXXX

HÖGSKOLAN I BORÅS

Besöksadress: Allégatan 1 · Postadress: 501 90 Borås · Tfn: 033-435 40 00 · E-post: registrator@hb.se · Webb: www.hb.se